

Թ. ՆՈՒՐ-ՅԱՆ

ԲԱՆԱԲՏԵԱԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
ԵՎ
ՊՈԵՄՆԵՐ

ՀԱՅՊԵՏՀՐԱՏ

291.99

14768

3-94

Знаменит, р.

Բարեկարգ օրացուններ և
պատկերներ

Ungk. 5. 1. p.

 $8n504.$

ԹՄԼԹՈՒԼ ՀՈՒՐՅԱՆ

891.99

3-94

ՍՏՈՒԳՎԱԾ Է 1961 թ.

ԲԱՆԱՍՏԵԼՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

ԵՎ

ՊՈԵՄՆԵՐ

ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

Կազմեց և խմբագրեց
Վ. ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ

ՀԱՅԴԵՏՀՐԱՏ ԵՐԵՎԱՆ
1949

891.99
3-94

28440
A

ТАТУЛ ГУРЯН
СТИХОТВОРЕНИЯ И ПОЭМЫ

(На армянском языке)
Армгиз, Ереван, 1949 г.

ԲԱԹՈՒԼ ՀՈՒՐՅԱՆ

(1912—1942)

Ուշադրությամբ թերթելով Հայրենական Մեծ պատերազմում հերոսի մահով զոհված Թաթուլ Հուրյանի բանաստեղծություններն ու պոեմները, առաջին միտքը, որ շանթում է մեզ, խոր ցավ ու վիշտ պատճառում, դա բանաստեղծի անժամանակ կորստի գիտակցությունն է: Ինչպիսի՞ ինքնատիպ ու կենսունակ տաղանդից զրկվեց մեր սրտելիան, ինչպիսի՞ վառվածն ու խանդավառ ներկայացուցիչ կորցրեց մեր գրականությունը:

Ծնված լինելով Տաճկահայաստանում, ծնողներից վաղ զրկված պատանին ապաստան է գտնում Բաքվում և այստեղ էլ սովետական իշխանության օրով ստանում է իր կրթությունը, դաստիարակվում՝ սկզբում կոմերիտ-միության, ապա նաև պարտիայի շարքերում:

Նրա առաջին ժողովածուն՝ «Հողի արյունը» լույս է տեսել 1932 թ., վերջինը՝ «Աստղը» 1943 թ.: Այդ տարիների ընթացքում, լուրջ փոփոխություններ են կատարվել պոետի գրական կյանքում, աճել ու հասունացել է նա ստեղծագործորեն ու դադարաբաշխ: Հուրյանի յուրաքանչյուր նոր գործը մի քայլ առաջ է կշիռ նախորդի համեմատությամբ: Նրա գրական զարգացումը առաջին գրքից մինչև վերջին շրջանի ստեղծագործությունները («Սայաթ-Նովա», պոեմը, «Ֆրիկ» չափածո դրաման և բանաստեղծությունների Սկաստողության շարքը), վկայում են բանաստեղծի անընդհատ աճի, նրա ստեղծագործական կենսունակության և տաղանդի մասին:

Գրական համլսով ստեղծելու համար Թաթուլ Հուրյանը ապավինում էր միայն իր ընդունակություններին, խորապես գիտակցելով, որ իրեն տրված է «երգելու ձիրքը»: Հանդես բերելով խստապահանջություն դեպի

իր գրական վաստակը, նա ջանք չէր խնայում կատարելագործելու բանաստեղծական խոսքը և հողու խորքում գրական նոր բարձունքների ու վսեմ սկզբունքների մասին էր մտորում.

Մի եղե՛ք նսեմ, վատին ընկեր,
Մի՛ քայլե՛ք երեւ ու գլխանակ, —
Բարձր սավառնե՛ք միշտ, իմ երգե՛ր,
Բարձրությունների դուք սիրահար:

Հուրյանը նուրբ ու տաղանդավոր բանաստեղծ էր, կրակոտ ու խանդավառ հայրենասեր: Հայրենական մեծ պատերազմը բացահայտեց ոչ միայն նրա տաղանդի նոր, մինչև այդ անհայտ գծերը, այլև ցուցադրեց նրան որպես խիզախ մարտիկ, հայրենիքին նվիրված անվեհեր զինվոր: Պատերազմի առաջին խաչ օրերին՝

Նա բողեց տունն իր, մանկանց սիրած,
Նա բողեց անավարտ ու անտիպ երկեր

և մեկնեց ազդմահալառ: Այնտեղ, Ղրիմի լեռներում ու ռուսական ազդմահալի փառքի քաղաքում — Մեաստուպոլում, նա «անվախ և կրծքարաց» կռվում է սովետական հողի անկախությանը սպառնացող շար ու նինգ ոտխների դեմ՝

Չեո՛քին նռնակներ
Ու սրտի մեջ կրակ:

Մարտում Հուրյանը ծանր վիրավորվում է, բայց ապրելու անհուն ծարավը հաղթահարում է մահին և թողած հիվանդանոց ու գթության կարեկից քույրերին, պոեաը նորից վերադառնում է մարտական շարքերը, իր ղինակից ընկերների մոտ:

Վերադառնա՛նք մոտ, կռվենք իմ ընկերներ,
Կրժճներս դեմ աված շարիփին աշխարհի, —
Լավ է երգը շուրթին ոտփի վրա մեռնել,
Քան ասլի շղթայված, որպես նուր ու գերի:

Հուրյանի վերջին հրաժեշտի բանաստեղծությունները գրված են սրտի արյունով: Նա ընկավ երդը շուրթին, հաստատուն կանգնած իր մարտական գիրքերում, ինչպես վայել է հայրենասեր ու քաջ ազգմիկին: Թ. Հուրյանը հետմահու պարգևատրվում է Կարմիր Դրոշի շքանշանով: Դեռ նախքան պատերազմը, Հուրյանը տեսնում էր իր հայրենիքի

հզորութիւնը, նրա աննախընթաց վերելքը՝ սոցիալիզմի ուղիով և լցվում հպարտութեան զգացմունքով: Հայրենիքի նկատմամբ անհուն սիրով՝ տոգորված պոետը հիացած բացադանչում է. «Իմ երկրից լավ անուն չկա աշխարհում»:

Այսպես էր նրան պատկերանում վեհ ու հզոր իր հայրենիքը, որը ողողված Ստալինյան կոնստիտուցիայի ճառագայթներով և Կրեմլի աշտարակից փայլող ամօրիշ ու վառ տատղի լույսով, ազդարարում է մարդկութեանը՝ կապիտալիստական ռեակցիայի ու խառնարի քառսից դեպի պայծառ, երջանիկ հեռուները դուրս դալու լայն ճանապարհը: Այդ պաշտօնարը նրան ոգևորել է ստեղծագործելու մեր պոեզիայի բնօրինակներից մեկը՝ «Աստղ» վերնագրով:

Ես նայում եմ երկնփն,
Երկնակամարին,
Եվ ասում եմ, իմ անգին,
Աստղիկ իմ բարի,—
Իմ աստղը ամենից
Պայծառ է շողում,
Ողջ աշխարհն է իր անրիժ
Լույսով ողողում:

Եվ ոչ միայն «Աստղ» սքանչելի բանաստեղծությունը, այլև հեղինակի ողջ ստեղծագործությունը համակված է ազնիվ և պայծառ սովետական հայրենասիրությամբ:

Հայրենասիրությունը Հուրյանի համար ուղեցույց աստղ է եղել, նրա վարքագիծը բնորոշող գլխավոր գիծ: Եվ պատահական չէ, որ բանաստեղծը պատերազմի ամենածանր օրերին, ցուցադրելով իր հոգու արիությունը, ռազմաճակատի ծխի ու բոցերի միջից տեսնում էր հաղթանակի ծիրանավառ արշալույսը:

Պատերազմի ծովսն է ձեր նակառ փակել,
Բայց կծպտան նորից կապառները ձեր վես,—
Դու հավատով լեցուն, մարտնչիւ, իմ ընկե՛ր,
Վաղը կպարուրի հաղթության լույսը քեզ,
Հաղթանակի արեւ կվառվի հրով՝
Ազատության անխոս ու սուրբ լուսաբացին,
Եվ լեռներն ու ծովը միշտ կնիշեն սիրով
Դանգրագիսակ ու քաջ այն հայ բանաստեղծին:

Դա բանաստեղծ հայրենասերի հրաժեշտի խոսքն էր, նրա մարտական սրտի վերջին հնչյունը:

Հուրյանը գրական մի դալար տունկ էր, որը բարձրանում էր պոե-
տական հաստատուն տրադիցիաների վրա։ Նրա նոր, փարթամորեն բաց-
վող տաղանդը խոստանում էր առատ ու հասուն բերք։ Դրա առաջին
պտուղներն արդեն հրապարակի վրա են։ Այս նկատի ունեմ, ամենից
առաջ, մեր գրականության մեջ ինքնուրույն տեղ գրավող «Սայաթ Նովա»
լիբրիական պոեմը, «Ֆրիկ» շափածո գրաման և պատերազմի շրջանում
գրած բանաստեղծությունների շարքը։ Այս գրվածքների մեջ Թաթուլ
Հուրյանի պոետական ձիրքը, նրա թափն ու տեմպերամենտը ցայտուն
արտահայտություն են գտել։ Հայ կուլտուրայի հանճարեղ ներկայացու-
ցիչներին նվիրված այդ երկու ծավալուն գրվածքները, նորություն են մեր
պոեզիայում, ոչ միայն իրենց թեմատիկայով ու արժարժած հարցերով,
այլև բանաստեղծական ձևով ու պատկերներով։ Դրանք վարպետ գրչի
արդյունք են։ «Ֆրիկ» շափածո գրամայում արտահայտված է ոչ միայն
ուժեղ հայրենասիրական կիրք, պատկերված է հայ ժողովրդի ըմբոստա-
յումը հայրենի և օտար կեղերիչների դեմ, այլև հաղորդված է վերածնու-
թյան շունչն ու տրամադրությունը։

Նույնպիսի վարպետությամբ են գրված նրա լիբրիական բանաստեղ-
ծությունների շարքը՝ «Աստղ», «Երկունք», «Հրավեր», «Մուխամմադներ»,
«Արաքսի ափին» և վերջապես արդեն հիշատակված պատերազմական
բանաստեղծությունները, որոնք Հայրենական պատերազմին նվիրված
պոեզիայի մեջ առաջնակարգ տեղ են գրավում։

Պատերազմի ծանր օրերին Հուրյանի ձայնը չի լուռ, նա նոր թափ
առած ստեղծագործում է փայլուն երգեր ստալինյան բարեկամությամբ
ձուլված սովետական ժողովրդի և նրա հարազատ դավակների հերոսու-
թյան մասին, հանուն կյանքի ու երջանկության դովերդում է մահն ար-
համարհելու նրանց սրբազան ձգտումը։

Մահ եմ ընդունում իմ ընկերները,
Բայց նահանջ չկա, չկա մեզ համար,
Ընկածի կողքին կանգնում է նորը
Պատրաստ մեռնելու նա դյուցազնաբար։
Մահը նայում է անգոր, զարմացած,
Մահը սարսափած հեռու է գնում
Եվ հերոսությունն ինքը ցած իջած
Նրանց նակատին պսակ է դնում։

Պատերազմը Հուրյանի բանաստեղծությունների մեջ նկարագրված է
շոշափելիորեն ունալ՝ «արյան ու մահվան» անխուսափելի հետևանքներով։
Նրա այդ գրվածքներից բուրում է Հայրենական պատերազմի շունչը,
վառողի հոտը։

Պոետը խորապես գիտակցում էր, որ արդար գործի համար հերոսի մահով ընկնողը՝ անմահանում է սերունդների հիշողության մեջ: Դա հենց կյանքի համար մղվող պայքարում ընկած մարտիկի ազնվեցիկ մահն է, որի մասին այնքան սրտառուչ երգեր է հորինել բանաստեղծը:

Այս սրբազան ժամին հոգ չէ մահը այնքան,
Թող գալիքի երգը մեզ հուշարձան լինի
Եվ սերունդներն ասեն՝ հերոսաբար ընկան
Հանուն Հայրենիքի, հանուն ՍՍԱԼԻՆԻ:

Նահատակվելով մեծ գործի համար, Հուրյանը թողեց պոետական մի պատկանելի ժառանգություն, որը բոլոր կողմերով արժանի է ուշադրության: Ճիշտ է, և մենք գիտենք, որ այդ բոլորը դեռևս նրա վերջին խոսքը չէր, — նա չհասցրեց ասել այդ խոսքը: Սակայն նկատի առնելով նրա ստեղծագործական դարգացումը, կարելի է վստահ ասել, որ Հուրյանը շատ բանով դեռ կհարստացներ սովետահայ պոեզիան, եթե այդպես վաղ չընդհատվեր նրա երիտասարդ կյանքի թելը:

Հուրյանի գրական ժառանգությունը մեծ չէ ծավալով, բայց հարուստ ու բազմազան է իր թեմատիկայով ու ընդգրկած հարցերով, առաջադրած պրոբլեմներով, գրական ժանրերով: Նրա երգերը հագեցված են գաղափարական խորը բովանդակությամբ և բոցավառ հայրենասիրությամբ: Այդ ժառանգությունը պայծառ գովքն է հայրենիքի ազատության ու փառքի համար կատարված սիրագործությունների՝ լինի դա հեռավոր անցյալում՝ Ֆրիկի ու Սայաթ-Նովայի էպոխայում, թե քաղաքացիական կռիվների շրջանում, սոցիալիստական շինարարության ժամանակ, թե Հայրենական Մեծ պատերազմի ահեղ օրերին:

Թաթուլ Հուրյանի ստեղծագործության մյուս բնորոշ գիծը, դա՛ գրական որոնումների նկատելի ձգտումն է: Նա չի սահմանափակվել միայն քաղաքացիական շնչով գրված ոտանավորներով, այլ որոնել է գրական նոր ձևեր ու պրիոմներ. նա իր ուժերը փորձել է սիրային մոլիսամազներում և ազմաշունչ բանաստեղծություններում, պատմական դրամաներում ու լիրիկական պոեմներում, գրել է տրիոլետներ և ինքնաբերական թաղերուղ երգեր, կատարել է տաղաչափական-լեզվական նորամուծության փորձեր և այդ փորձերի մեջ հաջող քննություն բռնել: Նա թարգմանել է Պուշկինի և Նիզամու, Լերմոնտովի և Մայակովսկու, Սամեդ Վուրդունի և այլ բանաստեղծների գործերից:

Ռուսական, հատկապես սովետական ուսու պոեզիայի բարերար ազդեցությունը Հուրյանի ստեղծագործության վրա փաստ է և ինքը հպարտությամբ էր Մայակովսկուն համարում իր գրական ուսուցիչը:

Հուրյանը ձգտում էր նորարարության: Ժամանակակից պոետներից

քշերն են Հուրյանի նման բաղմաժանր: Գրական տարբեր ձևերով ու ժանրերով սովետահայ պոեզիան հարստացնելու և կատարելագործելու այդ ձգտումը արժանի է լուրջ ուշադրության, դա ճշմարիտ պոետական տաղանդի ապացույց է:

Հուրյանն արդեն ձևակերպված բանաստեղծ էր, նորարար լինելու բոլոր տվյալներով օժտված արվեստագետ, նա մշակում էր ինքնուրույն ոճ, ստեղծագործորեն հաղթահարելով գրական ազդեցությունները Գրական լուրջ արժեք ներկայացնելու հետ միասին նրա պոետական ժառանգությունն ունի և խոշոր դաստիարակչական նշանակություն. այն արժանի է լայն մասսայականացման և պետք է այդ կատարել: Դա պահանջում է ոչ միայն մեր պարտքը հայրենիքի աղատության ու անկախության համար քաջարար ղոհված գրող-մարտիկի և գրող բնակիրոջ հիշատակի հանդեպ, այլև շահը այն գրականության, որի վառվռուն ու խանդավառ ներկայացուցիչն է հանդիսանում վաղա՛մեռ բանաստեղծը:

Ա.ՐՏ. ՈՍԿԵՐՉՅԱՆ

ՆԱԽԵՐԳԱՆԲ

Ա Ս Տ Ղ Ր

1

Գիշեր, ահա աստղերն են
Երկնակամարում:
Գիշեր, ահա աստղերն են
Վառվում ու մարում:

Երկինքը ջինջ է, կապույտ,
Փռված գորգի պես,
Հովը տալիս է համբույր,
Ում որ հանդիպես

Ես նայում եմ երկնքին,
Երկնակամարին.
—Ու՞ր ես, տառիկ իմ անդին,
Իմ հենդ, իմ բարին...

Երբ ծնվեցի մեր դյուղում,
Մեր հին խրճիթում,
տատա ալյուր էր մաղում
Ու մեղմ աղոթում:

Երբ ծնվեցի, նա ասաց
Չայնով դողդոջուն...
Երկինքն ամպոտ էր ու թաց
Եվ շունն էր հաչում...

— Ոչ մի ասդտ չի շողում,
Երկինքը մութ է,
Աօտը չունես, ջանք բալես,
Աստված անդուլթ է...

Այսպես եկա ես աշխարհ
Մեր հին տնակում,
Ու մեծացա ինչպես ծառ
Երկնքի տակ լուրթ...

Հորս հետ հանդ գնացի
Մերկ ու ստարացի,
Երկնքի տակ քնեցի
Աստղերով հարբած:

Ինչպես քամույ քշված ամպ
Տարիներն անցան,
Ու ես հասա խնդուլթ յամբ
Օրերին պայծառ...

2

Գիշեր. ահա աստղերն են
Երկնակամարում.
Գիշեր. ահա աստղերն են
Վառվում ու մարում:

Երկինքը ջինջ է, կապույտ...
Փոված գորգի պես,
Հովը տալիս է համբույր,
Ում որ հանդիպես

Ես հայտնում եմ երկնքին,
Երկնակամարին,
Եվ ասում եմ, — իմ անդին
Տառիկ իմ բարի, —

Իմ աստղը ամենից
Պայծառ է շողում,
Ողջ աշխարհն է իր անբիծ
Լույսով ողողում:

Իմ աստղը կրեմլի
Աստղն է անմար,
Որ շողում է, լույս տալիս
Ամբիջ ու վառ:

Իմ աստղը նա է, նա
Վառվող սուտակի,
Որ շողում է կրեմլյան
Մեծ աշտարակից:

Միլիոնների աստղ, դու
Վառվիր, հուրհրան,
Երջանկություն դու մարդու,
Դու ցնծության ջահ:

ՄԵՎԱՍՏՈՊՈԼՅԱՆ
ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

100

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY

ASTOR LENOX TILDEN FOUNDATION

ՍԵՎԱՍՏՈՊՈԼ

Սև ծովի եղերքին նազող զեղեցկուհի,
Սևծովայինների հպարտ մայրաքաղաք,
Ռուսական զենքի ամրոց անպարտ ու հին,
Վրդովեցին կյանքդ շինարար ու խաղաղ:

Ես քայլում եմ ահա քո դու փողոցներով,
Ամենուր զենքերի շառաչյունն եմ լսում:
Սիրտս փոթորկում է սրբազան մի հրով,
Երգերս դառնում են լուկ վրեժ ու ցասում:

Քաղաք փառքի, սիրո, քաղաք հեքիաթական,
Բախումների հանդեպ անպարտ ու անզիջում,
Քո փեշերին ահա հաղարները ընկան,
Թշնամին է խեղդվում իր իսկ արյան լճում:

Բայց սողում է նորից ա գեպի քեզ, քաղաք,
Վիրավոր հրեշի ցնորքով խելագար,
Ուղում է քո փառքի, քո պատվի հետ խաղալ,
Քեզ ուղում է դարձնել ստրուկ ու գետնահար:

Բայց հպարտ է եղել քո զլուխը միշտ էլ,
Քո անխորտակ մեջքը դեռ չի տեսել գետին,
Պարտությունը երբեք քո կրծքին չի նստել,
Ամոթանքի ստվեր չի իջել քո ճակտին:

Ինձ հետ զրուցում են փառքիդ արձանները,
Բաստիոններիդ լուխ, ամրոցներիդ անառ,
Նախիմովն է կանգնած նայում հեռուները,
Ծովակալի աչքով հայարտ ու անբարբառ:

Կոռնիլովն է նայում առյուծներին իր քաջ,
Բարի երթ է մաղթում ու վերադարձ խնդուն,
Եվ գնում են անկանդ ծովայիններն առաջ,
Հողն է նրանց հզոր ոտքերի տակ դողում:

Եվ հիշում եմ, քաղաք, դեկտեմբերդ մռայլ,
Հորիզոնդ ծխի սև ամպերով պատած,
Փաշիստական հորդան հանց լիժերի վտառ
Պարզում է դեպի քեզ ճանկերն իր արնոտած:

Բայց ետ ես շարտում հրեշին խելագար,
Բազում բաստիոններիդ կրակով մահացու,
Քո պատմության դրքում հին ու սխրանքավառ,
Մի նոր, հերոսական փառքի զլուխ բացում:

Սև ծովի եզերքին նազոդ դեղեցկուհի,
Սևծովայինների մայրաքաղաք հայարտ,
Ռուսական ղենքի բաստիոն անպարտ ու հին,—
Միշտ անպարտ ես եղել ու կմնա անպարտ:

Սևաստոպոլ

ԵՐԿՈՒ ՄԱՆՈՒԿ

Գարնանային երկնի տակ երկու մանուկ են խաղում,
 Երկու արդար էակների երգում են ու ծիծաղում:
 Գարնան զովն է սվսվում նրանց զսկյա մազերին,
 Կապույտ երկինք է թափվել կարծես նրանց ուսերին:
 Մանկան անդուսդ հրճվանքով գարնան երկինք են հայտում,
 Ամեն անցնող դարձողի գրավում են, հմայում:
 Ռազմի ծխով պարուրված ու պաշարված այս բերդում
 Մանուկներն այս գեղաչյա մարդու հույզերն են թերթում,
 Ես անցնում եմ համբաքայլ նրանց խաղով հմայված,
 Ծով կարոտից իմ սիրտը դառնում է խենթ ու արրած:
 Ես հիշում եմ իմ մանկանց՝ դանդաղադիսակ, ծիծաղաչ,
 Հրաշքի պես ելնում են կարծես նրանք իմ առաջ:
 Սիրտս է ծվում անհանդիստ, լցված սիրով հայրական,
 Ես բռնում եմ, համբուրում թաթիկները մանկական,
 Գանգուլներն եմ փայփայում մանուկների այդ սիրուն,
 Մտքիս թևով թռչում եմ, սավառնում եմ դեպի տուն...
 Բայց ռազմի բոցերում երազանքն է լինում կարճ...
 Թողած մանկանց այդ սիրուն ես քայլում եմ դեպ առաջ.—
 Հանկարծ գարնան երկինքն է շառագունում կրակից,
 Թշնամական ուրուրն է սողում ամպի արանքից:
 Չարագուշակ կռիւնչով նա ուռնալի է ցած նետում,
 Ծխի սև ամպն է ելնում, արևի դեմքը պատում...
 Ես նետվում եմ խենթի պես մանուկների կռից,
 Մահվան վտանգ մոռացած և մոռացած անգամ ինձ...
 Սակայն ուշ է... Ահավոր մի եղևն է կատարվել,—
 Մանկանց մեռած դեմքերին անմեղ ժպիտ է սառել:

Գարնան զովի կանչերը էլ չեն լսում, չեն լսում,
Շրթունքները պապանձվել, չեն ծիծաղում, չեն խոսում:
Ես կանգնած եմ դիտահակ այս անավոր երազում,
Աչքերիցս վրեժի այրող արցունքն է հոսում:
Ողբերգության այս գիրքը դարնան երկինքը կարդաց,
Եվ մեծ սիրտը երկնքի կարեկցակոծ թալրաց:

* * *

Նորից դարնան երկինքն է կապույտ ցուրերն իր մաղում,
Մեր փողոցում այս պահին կատարում են մի թաղում:
Նորից դարնան երկինքն է անհողորեն ծիծաղում,
Երկու մանուկ հանգչում են մի անպաճույճ դադաղում:
— Ո՛վ դուք, մայրեր սիրասուն, և դուք հայրեր աշխարհի,
Եկեք թաղման այս ծեսին, թող ձեր սիրտը բարբառի
Դուք արցունքի փոխարեն վրեժի խոսք կարդացեք,
Այրող վրեժ ձեր սրտում դեպի ճակատ խոյացեք, —
Հանուն մանկանց ձեր սիրուն, հանուն հացի ձեր արդար,
Բոլոր հայրեր աշխարհի, բոլոր մայրեր վշտախառ:

Սևաստոպոլ

ՄԵԿԵՆԶԵՎՅԱՆ ԼԵՌՆԵՐՈՒՄ

Լեռներ Մեկենդիվյան, ծառեր թևատահալված
Եվ թփուտներ դալար, արյունոտված, անկյանք,
Բանաստեղծն է ահա ձեր փեշերին կանգնած,
Ձեռքին նռնակներ ու սրտի մեջ կրակ:

Նա թողել է տունն իր և իր մանկանց սիրած,
Նա երգեր է թողել անավարտ ու անտիպ,
Ձեր փեշերին, լեռներ, անվախ ու կրճաքաց
Մարտ է մղում բոլոր ոսոխների հանդեպ:

Ձեզ հետ, իմ ընկերներ, թող մարտը բորբոքվի,
Կովենք աննահանջ արդարության համար,
Ձեզ հետ է, ընկերներ, հանքափորը Բաքվի,
Ձեզ հետ է Սևանի ձկնորսը խանդավառ:

Ձեզ հետ վրաստանի կիտրոնի դաշտերից
Կովում է վրացին Տարիելի քաջ սրտով,
Որպես կայծակ իջած փոթորկոտ ամպերից
Շանթում է թշնամուն ծովայինը վրդով:

Ես ձեզ կոչ եմ նետում, ընկերներ մարտական,
Քայլում եմ կողք-կողքի պատերազմի բոցում,
Ովքեր սրով եկան՝ սրերից էլ ընկան, —
Պատմությունն է այդպես շուրթերով զրուցում:

Մեկենդեւիյան լեռներ, դուք վկա եք եղել,
Բազում բախումների՝ մեծ ու անհավատար,
Մեր շարքերն եմ տեսել խիզախ ու աներեր
Եւ մեր գրոշներն եմ տեսել արյունավառ:

Պատերազմի ծուխն է ձեր ճակատը ծածկել,
Բայց կժպտան նորից կատարները ձեր վեպ,—
Դու հավատով լեցուն, մարանչիր, իմ ընկեր,
Վաղը կոչարուրի հաղթութեան լույսը քեզ:

Հաղթանակի արեւը կլառւի հրով,
Աղատութեան անխառ ու սուրբ լուսարացին,
Եւ լեռներն ու ծովը միշտ կհիշեն սիրով
Գանդրադիսակ ու քաջ այն հայ բանաստեղծին:

Գործող բանակ

ՎԵՐԱԴԱՐՁ

Թողած հիվանդանոց և անկողին ճերմակ
Եվ հրաժեշտ տալով գթության քույրերին,
Նորից ձեզ հետ եմ ես, բախումներում այս տաք,
Ուր արյունն է հոսում իմ քաջ եղբայրներին:

Թշնամական դնդակն ինձ կյանքից չղրկեց,
Նա չի կարող հատել կյանքը բանաստեղծի,
Ապրելու, հաղթելու ծարավն էր իմ մեջ մեծ,
Ես այդ անհուն տենչով մահվանը հաղթեցի:

Վերադարձա ձեզ մոտ. կռվենք իմ ընկերներ,
Կրճքներս դեմ տված չարիքին աշխարհի,—
Լավ է երգը շուրթին, ոտքի վրա մեռնել,
Քան ասլրել շղթայված, որպես ճորտ ու դերի:

Ահա ինչպես լավա փաշիտական հորդան
Խոյանում է մեր դեմ իր արյունով հարբած,
Արհամարհենք մահը, դիմադրենք նրան,
Բնաջնջենք նրա ոհմակները քաղցած:

Ով առյուծներ, եկեք, եկեք իմ ետևից,
Ես, հայ բանաստեղծս ձեզ տանում եմ մարտի,—
Թող մեր պատվին չիջնի ամոթի ոչ մի բիծ,
Թող մեր հողում մեռնի թշնամին տմարդի:

Ծխում են, հրդեհվում բլուրները վերձիդ,
Մալախովյան կուրգանն է խոսում անդադար,
Մարտի մեջ են նետվում ինչպես հալարա տրծիվ
Սովառնորդները մեր՝ երկնքի տիրակալ:

Բասախոնները խոժոռ հետում են կրակից,
Մահ, մահ են առաքում ոսոխների համար
Եվ դժանավերը ծանր ու անհանգիստ
Կարդում են թշնամուն դատավճիռ ու մահ:

Սհեղ են դեմքերը ընկերների իմ քաջ,—
Ընկնում են, բայց ելնում արնաթաթախ նորից,
Եվ գնում են նորից թշնամու դեմ, առանց,—
Սրբազան վրեժով կախարդված ու անբիծ:

Առանց, միայն առանց, կրճքներս բաց, երգով,
Սևաստոպոլ հերոս, մեղ հետ ես ընթանում,
Արյունն է հորդանում քո փեշերի ներքո,
Թշնամու դիերից լեռներ են բարձրանում:

Այս սրբազան ժամին հող չի մահը այնքան,
Թող դալիքի երգը մեղ հուշարձան լինի,
Եվ սերունդներն առհն՝ հերոսաբար ընկան
Հանուն Հայրենիքի, հանուն Ստալինի:

Սևաստոպոլի սաղմահալատ
18-ին հունիսի 1942 թ.

ԾԽՈՒՄ ԵՆ ՆՈՐԻՑ

Ծխում են նորից ձեր կատարները,
Լեռներ սիդապանձ, Ղրիմյան լեռներ,
Արժե աչքերը հառած ձեր վերը,
Ձեր սեղ գազաթին—ձեզ համար մեռներ

Կյանքն ու մահն այստեղ բախվում են իրար,
Ինչպես օրերին այն դեկտեմբերյան,
Արշունն է հոսում գետերից վարար
Եվ գազադում է թշնամին գաժան:

Գալիս են նրանց զնդերը նորից
Եվ զրահավոր և՛ նենդ, և՛ խարդախ,
Քեզ օղակելու ցամաքից, վերից
Եվ մռայլելու քո կյանքը ուրախ:

Բոցն է բռնկվում ամեն թփի տակ,
Ականն է խոսում ամեն մի փոսից,
Երկինք և գետինք շխնած բովանդակ
Նման են ահեղ այն տարտարոսին:

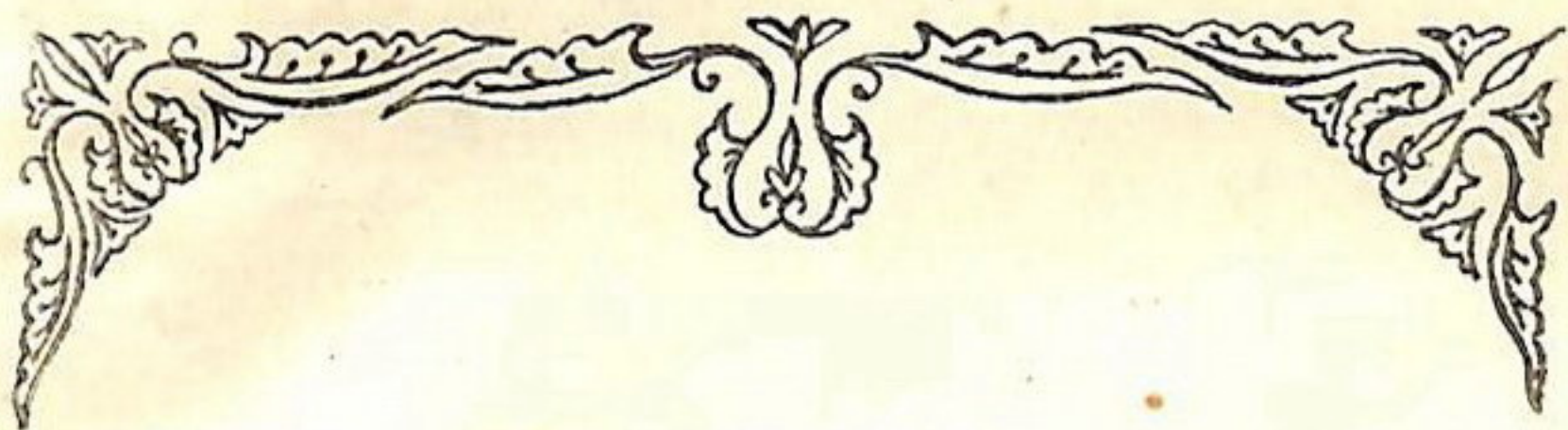
Ծովայինները իրենց ծով սրտով,
Ինչպես մրրիկը ծովերից անձիր
Կռվում են խիղախ, կռվում են վրդով
Եվ սարսափում է օտարերկրացին:

Մահ են ընդունում իմ ընկերները,
Բայց նահանջ չկա, չկա մեղ համար,
Ընկածի կողքին կանգնում է նորը
Պատրաստ մեռնելու նա դյուցազնաբար:

Մահը նայում է անդոր, դարմացած,
Մահը սարսափած հեռու է գնում
Եվ հերոսությունն ինքը ցած իջած
Նրանց ճակատին սլակ է գնում:

Ծխում են նորից ձեր կատարները,
Լեռներ սիդապանձ, Դրիմյան լեռներ,
Փառք է աչքերը հառած ձեր վերը,
Ձեղ համար կռվել, ձեղ համար մեռնել:

Սևաստոպոլի սաղմահակատ
19-ին հունիսի 1942 թ.

ԱՆՄԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

Գ Ո Ր Ի Ո Ւ Մ

Քաղաք իմ, դու փոքր ես, բայց դերիչ չափազանց,—
Արդասարեւ ծառեր կքած իմ առաջին,—
Հիմա աշուն է գիրդ, ծառերի տակ խաղալ,
Եվ քամին է խաղում լճուրներին լանջին,
Տանիքների վրա աշնան քամին աղաւ:

Բայց սիրտը լի է դարնան վեհ զնոցով,
Գարնան Բուռն է հիմա աղակում իմ հողում.
Ամպեր թռիս, երկնային, կայծակնաբեր ու ծով,
Հախրում է իմ հողին ձեզ հման անխոկում,
Լի տնտեսման, անհուն կրակով ու բոցով:

Ամոթխած կույսի պես դու հաղում ես ահա
Ոսկյա դարձերի մեջ, բլուրների գրկում,
Եվ ես քեզնով գերված, խոհուն ու գլխահալ,
Բուռն եմ դիտում կանգնած ժայռերին ահարկու
Եվ հնամյա բերդը խուլ դարերի պահակ:

Բանաստեղծը սիրտն իր քեզ նվեր է բերել,
Իմ հայրենի քաղաք, նվիրական օջախ,
Անհանդիսաւ է աշուր, խոյանում է վերև
Եվ կոչումին երգչի հլու, անդավաճան,
Գովերդում է հա քեզ և քո ղեղը արև:

Գորի, Գորի, քաղաք հնադարյան ու հին,
Դու կրել ես մեջքիդ լուծը մոնղոլական,
Օ՛, դու վրացական չքնաղ գեղեցկունի,
Քեզ տիրել են, գերել, քանդել հաղար անգամ,
Ավերել, ավերել, տվել հրին, մահին:

Բայց հուրը քո սրտում դու պահել ես անմար,
Մոխիրների միջին բորբոք ես մնացել,
Գալիք՝ լավ դարերի, սերունդների համար,
Խնամել քո կաթով մանկանն առյուծածն,
Գուրգուրել, թե տվել, նետել կյանքի պայքար:

Եվ քեզ, քեզ վիճակվեց նվիրել աշխարհին
Տառապող մարդկության ցավերը ամոքող,
Խիզախամիտ, անկոր ու մեծ այն հանճարին,
Որ ձուլված էր քո մեջ իր հանճարի ոգով,
Որ տերերի դեմ քեզ դուրս հանեց պայքարի:

Դու նրան մայր եղար քնքշանքներով առատ,
Դգվանքներով առատ ու բարեսիրտ այնքան,
Քաղցի, հոգսի պահին քո գրկի մեջ առար,
Սփոփեցիր նրան, գուրգուրեցիր նրան,
Ոգի, ավյուռն տվիր և մղեցիր առաջ:

Ահա ես կարոտիս ճանապարհը բռնած,
Ու գլխաբաց ահա, հագիս բլուզ խակի,
Գանգուրներիս վրա աշնան եղյամը թաց,
Մոտենում են անշուք հողե այն անակին,
Ուր ձմռան մի գիշեր նա աշխարհին խնդաց:

Ուր ձմռան մի գիշեր, երբ աշխարհն էր խոկում,
Երբ տերերը քեզնից քամում էին արցունք,
Երբ քո շուրջը մութ էր, երբ անձրևն էր թակում,
Այստեղ երկունք եղավ, մի հաղթական երկունք
Եվ Արևը ծնվեց փոքրիկ այս տնակում:

Մ Ե Տ Ե Խ

Ով Մեռեխ մռայլ, խոժոռատեւ,
Դու արժիմենքի վանդակ երկաթյա,
Ահա թերթում եմ քո էջերը ես,
Որպէս անցյալի մի հին մատյան:

Մտնում եմ մեկ-մեկ խուցերը քո,
Սրտիս մեջ քո հին պատմությունները,
Ներքում Բուռն է դարդարված ծաղկով
Օրորվում դեպի հեռուները:

Բուռն օրորվում է դարձիւ-դարձիւ,
Մեռեխ, լիղելով քո սաքի փոշին,
Դու, կամակատար Հյուսիսի ցարի,
Դու անցյալի սե, ճգճող կոշիկ:

Դու մեր հայրերի, եղբայրների
Գերեզմանն եղար անազորուն,
Եվ ոչ մի սերունդ քեզ այդ չի ների,
Քեզ, Մեռեխ մռայլ, կատի խորունկ:

Չկնորս Պեպոյից սկսած մինչ
Մի ամբողջ սերունդ, մի ամբողջ բանակ,
Խիղախառդի, և՛ հպարտ, և՛ ջինջ,
Մարեցիր քո մութ կամարի տակ:

Ոմանց այստեղից հյուժւած, անդոր,
Ոտքերին շղթա, էտապով դաժան
Քշեցին հյուսիս ու հեռու աքսոր,
Դեպի մահ, դեպի սև դերեղման:

Որ մարեն հույսը նրանց սրտում
Առ լավ ապագան և առ դալիքը...
Ո՞ւմ ինչ, թե մայրն է մահանում ցրտում,
Ո՞ւմ ինչ՝ մուրում է որբ մանկիկը...

Բայց Մեռելի, ոչ քո խստությունը,
Քո սառնությունը դերեղմանային,
Եվ ոչ ցարական ժանտ թուրն ու թույնը
Երբեք չընկճեցին այն հսկային:

Եվ ոչ սարսափը կախադանի,
Ոչ աքսորական վիճակը ծանր,
Եվ ոչ կյանքը ցուրտ Տուրուխանի
Չըմթագնեցին այն կածանը:

Որով նա հպարտ քայլում էր միշտ
Կուռ շղթաների, սրերի միջով,
Գլուխը բարձր, ճակատը անվիշտ,
Հայացքով կրակ ու անդիջող:

Խորին հարգանքով ու անշշուկ,
Ահա մտնում եմ ես այն կամերան,
Որտեղ մի օր կարոտով անհուն
Նայել է լեռներին հայրենական:

Եվ այստեղ ահա, մութ զնդանում,
Կապանքում անդամ նա հպարտ, պարթև,
Լենինյան ոգով մարտ էր ընթանում,
Հայրենի հողի ոսոխի դեմ:

* *
*

Քուռն է դալարովում փռեթաթախ,
Քամին սուրում է մարմանդ ու հռչիկ,
Ամալի վերմակը փաթաթ առ փաթաթ
Ահա իջնում է լեռան դռին:

Ո՛վ Մեանխ մռայլ, խոժոռադեմ,
Ո՛վ արծիւների վանդակ երկաթյա,
Ահա կանգնել եմ ես մռայլ քո դեմ,
Դու անցյալ կյանքի դաժան մատչան:

ՌԱԻՍԱ ՌԻԺԻԿ

Նրա համար ոչ մի Տրոյա չայրեցին,
 Նա իր կյանքում չեղավ թշվառության պատճառ,—
 Նա դավոդ էր գնում առավոտը վեցին,
 Աշխատում մինչ գիշեր ու հողնում էր անչափ:

Մի տղայի սիրեց իր հույզերում թաքուն,—
 Նրան գինվոր տալան ու նա կռվից չեկավ,
 Մայրն էր ծանր վշտից հեծում, աղաղակում,
 Գլուխը կարիքի հողմերի գեմ թեքած:

Այսպես օրեր անցան: Նա մեծացավ էլի
 Եվ հասկացավ կյանքում ինչը պետք է փոխել,
 Ինչպես պետք է գուրս գալ դժվարություններից,
 Որ չտանեն հորը, քաղցից մեռնի խոխեն:

Նա հասկացավ, հետո հրացանը ուսած
 Մեծ շարքերում կանգնեց, պարտիզան ու մարտիկ,
 Ոչ ոքից չպետք է փրկությունը հուսալ,
 Քանի որ ձեռք ունի, պետքական մեծ մարտին:

Նա գլուխը անցավ ջոկատների կարմիր
 Եվ Սիրիից ելան, արշավեցին առաջ,
 Պուրդան սողոսկում էր, սառեցնում մարմին,
 Նրանք փոխում էին նոր դիրքերը առած:

Սողում էին առաջ պարտիզաններն անահ,
 Ռախտան անվրեպ կրակում էր արի,
 Որ երկրի առաջ նորից չբարձրանան
 Հազար ճերմակ թաթեր, հազար տեր ու կարիք:—

Որ տղային նորից կուլի դաշտ չտանեն,
Որ չմեռնի մայրը սուր կարիքին գերի,
Որ չմնա կյանքը մահու ձեռին անել
Եվ արյունը հոսի երկրի լայն թռքերից:

Նա ջոկատն իր տարավ վտանգների միջով,
Հյուսիսյան ցրտաշունչ երկնքի տակ
Եվ կուլեց աննահանջ, անողորմ, անզիջող,
Զխնայեց արյունը, չխնայեց գնդակ:

Եվ ընկերները ընկան շառաշող գնդակից,
Հետո ձյունը ծածկեց դիակները նրանց,
Քամին վախով հեծեց, որպես մոլոր ֆաքիր
Եվ մահը տարածվեց ցուրտ դաշտերի վրա:

Սոված, ստարորիկ նրանք առաջ անցան,
Նրանք արյուն ավին անսանձ ոխով լեցուն,
Ճակատներին, քունքին կարմիր վերքեր ընծա,—
Մահը դաժան ու չար, մահը աչքերով ցուրտ:—

Որ նայում էր ամեն կիրճից ու անտառից,
Որ վայում էր դաժան լայն դաշտերի վրա,
Վայրկյանը մահու չափ ծանր ու մահառիթ
Բախտը ամեն մեկի իր ճակատին գրած:

Եվ դիրքերից նոր դիրք ու ճակատից ճակատ
Նվաղում էր խռմբը ու դոհեր էր տալիս,
Անունները սակայն պայքարում հռչակած
Եվ շուրթերում երգը փրկարար ու գալիք:

Պուրգան դաժան, պուրգան տայգաներում անծայր,
Հսկա քուլաներով ծածկում է ամեն գիծ,
Զնջում մի վայրկյանում ճանապարհը անցած,—
Պուրգան տայգաներում ու սարսավին ամենքի:

Ճերմակների բանդան թափառում է այստեղ,
Պետք է հասնել նրանց ու հարվածել ուղիղ,—
Ճերմակ հողմը սակայն կորցրել է ուղին,
Հերոսների թափն ու էնտուզիազմը սաստել:

Ճարճատում են հսկա ծառերը արմատից,
Կոտրատվում են, թափվում, մռնչում են անեղ,
Նրանք ճիգ են անում, տապալվում են դետին,
Եվ քշում է հողմը, կորցնում է անհետ:

Եվ երեք օր հողմը տիրապետող եղավ,
Եվ երեք օր վայեց անտառների վրա,
Եվ երեք օր նրանք լուռ անձնատուր եղան
Եվ երեք օր քաղցած մաքառեցին նրանք:

Չորորդ լուսաբացին, երբ հողմը դադարեց,
Ռախսան նորից խումբը հանեց ոտի,
Մինչև վախճան տանել անողոք պայքարը,—
Ինչքան մարտիկների մահը լինի մոտիկ:

Նորից ճակատ-ճակատ ելան թշնամու դեմ,
Նորից զոհեր տվին համառ ու անխորտակ
Եվ նոսրացան նրանց շարքերը երկաթե
Եվ ուժն իր դեմ տվեց ճերմակների հորդան:

Ոչ մի տեղից նրանք օգնություն չստացան,—
Վերջին ուժը լարած գաղաղած թշնամին
Մտել էր հողի խոր երակները բացած
Եվ մղում էր անթեք արձիճների քամին:

Որոշված է: Ոչ մի նահանջ: Եվ թշնամու
Գնդակների առաջ բաց են անում կրակ,
Մահը գերանդում է աչքերով իր տամուկ
Եվ գիակներ թռչնում խրամատների վրա:

Ս.ռանջ, առանջ... առանջ... Ռախսան արի
Քուռնքի վերքը բռնած կրակում էր խանդով,—
էլ վերադարձ չկա կիսատ ճանապարհից,
էլ փրկություն չկա թնդանոթից քանդող:

Ոչ ոք չհանձնվեց: Մինչև վերջին մարդը
Նրանք պատվով ընկան խորաքանդ դիրքերում:
Ճակատները այն սեզ, հասակները պարթև
Եվ շուրթերին երգը՝ փառավոր, աններում...

Ոչ մի շունչ չմնաց նրանցից կենդանի,
Պատռված դրոշակը արնոտ մահերգ լացեց,
Երկրի լուսաբացին մի խիղախ ընտանիք
Իր մուգ արնով ճերմակ ձյան շեղջերը թացեց

Սակայն նրա մասին, այն դեկավար կնոջ —
Բյուր երգեր կապեցին, անմահ, հերոսական,
Որը կյանքը փրկեց իր արյունի վնով,
Դասակարգի գործը պատվով տարավ սակայն:

Տայգաներում վայեց քամին հազար բերան,
Դրոշները անթիվ ծառացան փրկարար
Եվ երկրում տոնեց կյանքը մի նոր էրա,
Խնդությունը հոսեց երակներում վաբար...

...Ես իմ երգը մինչև դեռին եմ ցած բերում,
Խոնարհում եմ նրանց շիրիմների վրա,
Որոնք դասակարգի վրեժը բերեցում
Փառքով ընդունեցին հազար մահ ու կրակ...

Ա. Ս. ՊՈՒՇԿԻՆԻՆ

Դու կանգնել ես ահա հասակով անթերի
Եվ ես քեզ եմ պարզել իմ դույզ գնդերը թույլ,
Դու անմիտս բոլոր մարիկ ու շանթերից.
Ոգով բարձրաբարձր ու երգերով խնդուն

Ես քո դեմ եմ հիմա իմ գլուխը թեքել,
Ախ, ես քեզ եմ նայում հիմա ակնածանքով,
Քո պայծառ հասակին, որ իր դարը երգեց,
Եվ մնաց սրտերում սերունդների անկոր...

Մենք հնձում ենք հիմա քո երգերի բերքը,
Մեր ոգու, մեր պայծառ սերունդների համար
Եվ միշտ անսպառ է, անմեռ է քո երգը,
Արևի պես կիզիչ ու նրա պես անմար:

Նորից քեզ ենք կանչում, գանդրահեր երգիչ
Մեր պայծառ լույսի, մեր արեգակի ներքո,
Որ նոր ուժ ու կորով տաս մեր մատաղ երգին
Եվ մեզ ջերմացնես քո անկաշառ երգով:

Մեր երգերին բեր քո երգի խնդությունը,
Որ ոչ մի հողմ նրա արմատը չբեկե,
Արի, արի մտի՛ր մեր երգերի տունը
Եվ կըկանգնենք օտքի մենք բոլորս մեկեն...

Է Լ Ե Գ Ի Ա

Կածաններ իմ, կածաններ, ուրախ գնում եք Մաշուկ,
Սակայն մի խոր տխրություն ահա իմ սիրտն է մաշում:

Ես կանգնած եմ հիմա այս լեռան վրա պատմական,
Շուրջս փռված անտառն է փառահեղ ու վեհաշուք
Նա շարժում է թևերը՝ կանաչ թիկնոցն իր հագած
Աչքով անում ու կանչում՝ դեպի իրեն է քաշում:

Կածաններ իմ, կածաններ, ուրախ գնում եք Մաշուկ:
Բայց ինչո՞ւ եմ ես տխուր, ի՞նչ թախիժ է ինձ մաշում:

Դուք կանգնած եք, ով ծառեր, հարսանեկան հանդեսի,
Մշտադալար, մշտապերճ, հավետ ուրախ, անաշուն,
Ես մնում եմ զատ, անմաս ձեր տոնական հանդեսին,
Շրջում եմ այս վայրերը հոգով, երգով տրամաշուք:

Կածաններ իմ, կածաններ, ուրախ գնում եք Մաշուկ,
Ես անցյալի հուշերով ահա իմ սիրտն եմ մաշում:

Ես անցյալի հուշերով տարվել եմ այս երեկո,
Այդ է, այդ է, որ սիրտս քրքրում է ու խաշում,
Ու քայլում եմ անտառի սաղարթախիտ եղերքով
Մտքերի մեջ ընկղմված, գլխակոր ու անշշուկ:

Կածաններ իմ, կածաններ, ուրախ գնում եք Մաշուկ,
Ես ձեր ուրախ շրջապարում տխուր մի հուշ եմ հիշում:

Մաշուկ, Մաշուկ, քո լանջում կա մի տխուր պատմություն,
Մի սև եղեռն կատարված անցյալի սև մշուշում,
Ես հիվանդ եմ այդ հուշից, ան, ինձ տարեք, տարեք տուն —
Անտառ, գիրկդ բաց, անտառ, գթասիրտ ու հովաշուք:

Լեւոնտոյի արյունն է թափված այստեղ, ով Մաշուկ,
Այդ է սիրտն իմ քրքրում, այդ է իմ սիրտը մաշում:

Բավիղներն են ուռնում հուշարձանի եղբւրքով,
Ծաղիկները կաղմել են մի տաղավար հոյաշուք,
Հավքերի խուռ երանն է անցնում կապույտ երկնքով,
Ցած է թափում վերեւից փետուրները իր նախշուն:

Կածաններ իմ, կածաններ, ուրախ դնում եք Մաշուկ,
Էլ չեք տեսնի տխրություն, էլ չեք տեսնի դուք աշուն:

Մաշուկ, Մաշուկ, հարազատ ձեռքդ ուրախ պարզի՛ր ինձ, —
Ոչ մի պոետ այսուհետ էլ չի զոհվի քո լանջում,
Ահա ինձնից ցրում եմ և՛ տրամություն, և՛ թախիծ,
Եվ պոետի անունը ուրախ երգով եմ հիշում:

Կածաններ իմ, կածաններ, ուրախ դնում եք Մաշուկ,
Առաջնորդեք իմ երգին ձեզ պես ուրախ, զովաշուք

Պյատիգորսկ
1939 թ.

ԲԱՐԻԿԱԴԻ ՎՐԱ

Տ. ՇԵՎՉԵՆԿՈՅԻՆ

Եվ նա շրջեց երկար այս ամերի մոտով,
Ճերմակ մազերի վրա դապարոժյան փոշին
Դնեալն էր հոսում դավոդների տոթով,
Դնեալըստըրոյը որպես շքանշան դոշին:

Թափառել է այստեղ նա երկար տարիներ,
Ապստամբել, ելել տիրողների հանդեպ,
Աղատության մասին անթիվ երգ հորինել,
Ետևում թողնելով կախաղան ու բանտեր:

Նա երկար նայում է ջրերին փրփրած,
Եվ ուռչում է սիրտը ամեն քայլափոխին,
Նա ինքն էլ դուրս եկավ, որ երկիրը փոխի,
Սակայն մնաց կառչած բարեկադի վրա:

„ՎԵՐՔ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ“

Քանաքեռի բարձունքներում
Ես փնտրում եմ քո տունը հին,—
Երևանն է ջածում խորհում,
Ինչպես նիրհած դեղեցկուհին:

Արարատյան տառերի տակ
Քո հայրենի դյուղն է քնած,
Ճակտին առած լուսեղեն թագ
Եվ այտերը խնդուն ու բաց:

Ահա այստեղ, այս տնակում,
Սարդարական բռնության մեջ,
Հանճարովը քո կրակուն
Դու երկնել ես քո «Վերքը» մեծ:

Իսկ քո շուրջը հողն է հեծել,
Հրկեղ սիրտը Հայաստանի
Իր վերքերն է քո դեմ բացել,
Քեզնից հայցել սպեղանի:

Իսկ քո շուրջը հնչել է լոկ
Հորովելը հայ դյուղացու,
Որպես բռունցք, որպես բողոք
Սարդարի դեմ ու աստըծու:

Քո դարավոր ժողովրդի
Ըմբոստ ոգին էր քո մեջ վառ,
Օրերում այն խիստ ու մթին,
Օրերում այն դժնի, խավար:

Դու կարդացիր լեզվով անմեռ
Հայաստանի սիրտը ցավոտ,—
Քո դեմ հուզվեց սարդարը նեռ
Ու բանակը ֆարաջավոր:

Քո դեմ հուզվեց... իսկ դու հպարտ
Ճակտիդ փշյա պսակ դրած,
Ալագյադի պես ձյունապատ,
Ինչպես Մասիսը վեհապանծ,

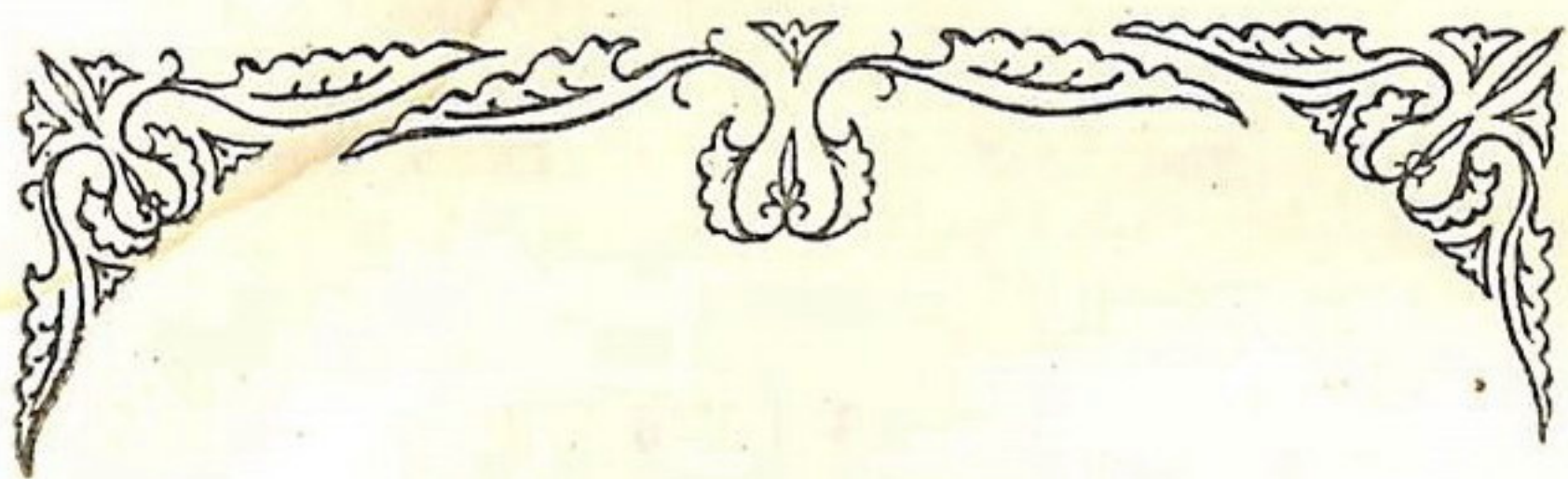
Արգելքներով այնքան խրթին,
Սակայն փառքով ուղիդ անցար,
Եվ քո պայծառ ժողովրդի
Շրթունքներին անմահացար:

* * *

Արդ հայացքով իմ սևեռուն
Ես փնտրում եմ քեզ անդադար,
Ա՛խ, ո՞ր ձորում, ո՞ր անտառում,
Ո՞ր գետի մեջ հանգիստ դտար

Ի՞նչ է ծաղկում շիրմիդ հիմա,
Ո՞ր քամին է օրոր ասում,
Մի տարադիր եղբոր նման
Ո՞վ է հիմա սիրտդ հուզում:

Ես տխրությամբ մի անսահման
Քո կորստյան երգն եմ գրում,
Ասողերի տակ Արարատյան,
Հայաստանի բարձունքներում:

ԽԱՌՆ
ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Կ Ր Ե Մ Լ Ը

Այս կրեմլն է ահա...

Դարերի դեմ, որպես անապատելի վահան,
Հաղթանակով փառքն ու վեհությունը պահած,
Այս կրեմլն է ահա...

Այս կրեմլն է ահա ծանրորեն նստած,
Շուրջը ժանիքավոր պարսպական պատեր
Իջած հողի կրծքին անհաղթորեն, վստահ:

Այս կրեմլն է ահա, դեմը հրապարակ
Եվ բազմահարկ շենքեր, շուրջը ու կողերին,
Որոնք ամուր, որպես անքակտելի պատվար
Գրկել են կրեմլը, և հիմքը հողե իր:

Այս կրեմլն է ահա, որ նայում է հեռուն
Շուրջը, դեմը, որպես ոգին ժամանակի,
Որը դեռ ասլորում է քարե հիմքով կայուն,
Որպես դողանջ թափված կրեմլական դանդից:

Այս կրեմլն է, հպարտ, վեր խոյացած,
Հեռվում տանիքների անհարթ ֆոնին,
Եվ երկինքը որպես լեղակազույն լաչակ
Ալիքվում է դեմի կապույտ հորիզոնից:

Այս կրեմլն է դեմը քարակառույց տներ,
Ֆասադներին դեմքեր՝ կենդանու, մարդկային,
Որոնց ինչ որ վարպետ արյունով է հինել,
Որոնք մնացել են անհողդողդ ու կայուն:

Որոնք մնացել են ու ապրել են դարեր,
Տեսել են ժպտացող ու հողագուշն ձեռքեր
Եվ քամին է նրանց շուրջն ու դեմքին պարել
Եվ դանդերն են դեմից ինչ որ աղոթք երգել:

Երգել են լիաթոք՝ հայացքները Հյուսիս,
Կամխքացած ձեռքի պալարների մասին
Եվ որոնել են ինչ որ չեղած մի Հիսուսի,
Որը աշխարհ պիտի դա հրե վեղարը ուսին:

Որ պետք է ելնե, կյանք տա մեռածներին,
Հողագուշն դեմքերին ուրախություն ցանի:
Եվ մեծ օվկիանոսի վերի ծիրից
Տայգաները մինչև դրախտավայր անի:

Ջանգերը երգել են, օրհնել են ժպտով,
Կամարներում կյանքն է դանդաղորեն հոսել,
Որպես հոգսը դեմքին կնճիռներ է կիտում
Եվ ձգում է ճակատին ինչ որ անհարթ շոսե:

Եվ նայել է հոգսը մտքի լուսամուտից,
Թափանցել է նա խոր, ոսկորները մինչև,
Ինչպես բուքն անողոք, ձմամուտին
Տայգաներում անսանձ, ահազնորեն հնչել:

Պարզել են ձեռները խառաններից անդին,
Բուքը ոռնացել է հյուսիսային գոտում,
Ջյան շեղջերն են անտակտ պարել օդում,
Ոռնացել սրտապայթ սառնեցային խանդից:

Եվ Կրեմլը, որպես անպարտելի կամար,
Դեմ է տվել կուրծքը կատաղի հողմերին,
Խոռոչներով, և՛ մութ, և՛ ամպամած,
Հայացքել է շուրջը, — աշխարհի կողմերին:

Այս Կրեմլն է ահա...

Դարերի դեմ, որպես անսպարտելի վահան,
Հաղթանակով փառքն ու վեհությունը պահած,
Այս Կրեմլն է ահա:

Այս Կրեմլն է ահա դեմը հրապարակ,
Եվ բազմահարկ շենքեր շուրջը ու կողերին,
Որոնք ամուր, որպես անքակտելի պատվար,
Պաշտպանել են նրան դարերի հողմերից:

Մի օր, Հոկտեմբերյան մի ցուրտ գիշեր, քամին
Երբ բուքսիր էր առել ձյունը պլոշչադի
Եվ դարձրել նրան անընկճելի Պամիր—
Դրոշները ելան Կրեմլի ճակատից:

Ելան դրոշները հաղթ ձևաքերով բռնած,
Ճակատներին, քունքին արյան բծեր,
Քամին նրանց շուրջը փչեց ահագնաց,
Փողոցների մայթը կատաղորեն ծեծեց:

Եվ առաջին անգամ այն պատերի դիմաց
Հայացքներով ըմբոստ նրանք միտինգ արին,
Մինչև վերջին շունչը հղառնան պայքարից,
Մինչև պատռեն ամեն արյունոտ զիմակ:

Թնդանոթներն ելան Կրեմլի խորշերից,
Հայացքները հյուսիս, հարավ ու արևելք,
Հազարները ընկան արյունոտ մայթերին,
Շրթունքներում վրեժի ու ազատության երգ:

Եվ Կրեմլը նայեց հսկարտ, հուզախուով,
Երբ իր պատերի տակ փոլվեց այնքան շիրիմ,
Որոնք ընկան մարտում, որպես անսպարտ հերոս,
Երկրին, հողին, կյանքին ազատություն բերին:

Որոնք Ռազինյան օրերից մինչև էսօր
Կյանք էին դարբնում, հողի ու երկաթի,
Մինչև գիշերն իջներ ու ելներ Ծիր-կաթին
Եվ երկնքի հունով դանդաղորեն հոսել:

Վերջին շողը փարվեց շիրիմների քարին,
Դանդաղորեն մեռավ պատերի խորշերում,
Բանակը դառնում էր հաղթական պայքարից,
Դրոշները պահած կրեմլացած ձեռքերում:

Այս կրեմլն է ահա...
Դարերի դեմ, որպես անսլարտելի վահան
Հաղթանակով փառքն ու վհուկթյունը պահած —
Այս կրեմլն է ահա:

Դեմի պլոշադից հայացքները հյուսիս,
Ասպետները Մինին-Պաժարսկու,
Որ ձեռքերը մեկնած լուռ կրեմլն են հսկում
Որպես անմար կոթող Մ ա յ ր — Ռ ու ս ի:

Նրանք ինչե՛ր տեսան իրենց կանգնած օրից,
Ասպետներն այդ խստիվ, քարե հայացքներով,
Քանի՛ ձեռք կամեցավ նրանց հիմքը փորի
Վրեժի արյունը երակներում:

Քանի՛ անգամ նրանց պատվանդանի առջև
Սրերը բարձրացան իջան արյունոտված,
Քանի՛ դիակ անշունչ ցուրտ քարերին կառչեց,
Շրթունքներում հողի ու մայրենի բարբառ:

Եվ տարածվեց քամին դրսում հյուսիսական,
Փռնին ցրեց արնոտ դեմքից պլոշադի
Եվ երկրի անծայր ու անսլարտ ճակատին
Դրոշմվեց մի բռունցք, մի ամրակուռ մկան:

Կըկին կամարները, դմբեթները խաչած
Եվ զանգերի տոթը ճակատին կրեմլի
Եվ հիշում է նա իր սլափոթությունը հաճախ
Հին դարերից— մինչև Լենին:

Նայում են պատերը և՛ խրոխտ, և՛ դարական,
Եվ թողնում են կըկին տարիները ետև,
Որպես իրար ձուլված մի ամբակուռ փական,—
Այս կրեմլն է ահա—անպարտ ու հաղթական:

Այս կրեմլն է ահա...
Դարերի դեմ որպես անպարտելի վահան,
Հաղթանակով փառքն ու վեհությունը պահած,
Այս կրեմլն է ահա:

Այս կրեմլն է ահա...
Որ կյանքում մի անգամ ցնցվեց հիմքով քարե,
Տները խորհում էին երբ գլխահակ,
Որոնց դեմքին այնքան սուր են փայլել:

Հենց դեմ ու դեմ, նրանց երկու ասպետների,
Պղնձե փողերի ու սլափառանդանի առջև
Դրոշներ կախվեցին կրեմլի պատերից:

Դրոշները, վրան աև երիզների նստած,
Մազուլված ձեռքերում հոսանքի դեմ քամու,
Սակայն երթն իջնում էր անվախորեն, վստահ,
Խփում էին լսանդով շեկ փողերը ամուր:

Թափորը իջնում էր քարած պլոշադով,
Առաջից ծառացած դրոշների անտառ,
Կնճիռները ձգված նրանց լայն ճակատում,
Որպես անձեռագործ քանդակ:

Վիշաք մեծ էր նրանց, կոլուսասն անդառնալի,
Կրեմլի խորշերից կրկին թնդանոթներ
Ահեղ որոտումով պատիվ էին տալիս
Եվ հայտնում աշխարհին նրա մահվան բռնի —

Այն մեծ առաջնորդի, որը փոխեց կյանքում
Հազարավոր օրենք դարերից սահմանած,
Սիրիքում, աքսորում դրեց, հուշեց բնքուն
Եվ բանակներ հանեց բանակի դեմ այն մառ:

Հողին էին հանձնում առաջնորդին իրենց
Պղնձագուշն մարդիկ, և քունքերին որոնց
Հոկտեմբերը այնքան սպիներ էր դրել,
Հայացնքներում կոփել անհատներ ի կոլով:

Պահակը պահում էր պատվով հրացանը,
Կրեմլի խորշերից ձյունն էր ահեղ սուբում,
Նա շնչում էր թեպետ կապարի պես ծանր,
Բայց քայլում էր նա վեհ անմար հուրը սրտում,
Սակայն սրտում ուներ պահած մի խոր երդում,
Մի խոր հավատ ուներ դեպի առաջնորդը:

Եվ Կրեմլը տեսավ նրա մահը ահեղ,
Թափորները մարդկանց անվերջ, անհուսահատ,
Եվ իր հայացքներում մի պարտություն պահեց,
Որը մնում է դեռ այս քարերին ահա:

Մարդիկ արնով ներկված դրոշ էին տանում,
Որ պայքարում լինեն մարտիկ ու անհաճանջ,
Ուղեղներում որոշ մի Մ ե ծ մ ա ռ դ ու անուն,
Որի գործն են որպես դեմիդ տանում ահա.

.
.

Նայում են պատերը և՛ դռը, և՛ դարական,
Եվ թողնում են կրկին տարիներ հառ,
Որպես իրար ձուլված մի ամբողջում փական—
Այս կրեմլն է ահա, անպարտ ու հաղթական

Այս կրեմլն է ահա...

Դարերի դեմ, որպես անպարտիկ փահան,
Հաղթանակով փառքն ու վեհությունը պահած,—
Այս կրեմլն է, ահա

Մասիզա

1932 թ.

ՇԵՐՈՍՈՒԹՅԱՆ ԵՐԳԵՐԻՑ

Վերջացա՛վ, Այս գիշեր ևս ապրեցի նորից
Ընդ՝լղու՛մի ըմբոստ տարիները: Նորից
Պայծառ առաջում է: Ես հիշեցի նրանց,
Որոնց մասին չուենք մենք ոչ մի հրդ գրած,
Ես անցկացրի անքուն այս գիշերը ամբողջ,
Ես հիշեցի նրանց, որոնք հիմա չկան,
Որոնք, երկիր, քո սուրբ ու լայնածիր դաշտում
Զոհվեցին անմոռանչ:

Պայծառ առաջում է,
Արևը պատուել է հորիզոնի կուրծքը,
Եվ լվացված ելել ծովի ալիքներից,
Եվ շողերը ազատ, ճաճանչները լուսե,
Փռել է մեր երկրի ու լեռների վրա:

Արևը սրբազան ողողել է արդեն,
Ոսկեղօծել խաղառ մեր հողը, մեր դաշտը,
Մեր դյուղերը համայն, քաղաքները մեր մեծ,
Շենքերը մեր հսկա, փողոցները հասակ,
Եվ դեմքերի վրա՝ մեր երկրի ազատ,—
Խնդու՛թյուն է ցանկել... Օ՛, առաջում պայծառ,
Օ՛, կենսատու արև, մեր երկրի, հողի,
Համայնական դաշտի ու արտերի վրա:

Վերջացավ: Այս գիշեր իմ ուղեղի կապույտ
Ու ջինջ հորիզոնից նորից անցան նրանք:
Նորից անցան նրանք խիղախ հայացքներով,
Հերոսության այն վեհ տարիներին միջից:
Պայծառացան նորից իմ հուշերը անթիվ
Հերոսների մասին...

Հերոսների մասին...

Ես հիշեցի նորից այն ցուրտ տարիները,
Քաղցի ու մերկության, և՛ տիֆի, և՛ մահի,
Արյան ու արճիճի, և՛ զոհերի անթիվ
Տարիները: Նորից իմ սիրտը կրակվեց
Վրեժի ավյուրով... Օ՛, տարիներ մահի...

Վերջացավ: Այս գիշեր

Ես թերթեցի նորից անթիվ արնոտ էջեր,
Հերոսական էջեր—անթիվ խիղախ դեմքեր,
Նորից իմ դեմ ելան պայծառ ու կենդանի
Եվ քայլեցին, երկիր, քո դաշտերով անծայր,
Կրկնակի զոհվելու...—Եվ ինչքան հերոսներ,
Եվ հայտնի, և՛ անհայտ, զոհվել են կրկնակի,
Քեզ համար, քեզ, երկրի...

Նրանք դուրս են եկել հանքից, զործարանից
Եվ շարժվել են նրանք մեր դաշտերով անծայր,
Եվ դրոշակներ են բարձրացրել կրեմլի վրա,
Մահվան թևերի տակ ձմեռայինն առել...
Նրանք դուրս են եկել Պուտիլովից հսկա,
Նրանք դուրս են եկել Բաքվի վիշկաներից:
Նրանք դուրս են եկել հսկա դեսպոններից,
Նրանք դուրս են եկել Դոնրասի շախտերից,
Նրանք դուրս են եկել Դոնից, Սարատովից,
Նրանք դուրս են եկել Սիրիլից լայնածիր,
Նրանք դուրս են եկել առանձին, խմբերով,

Վաշտերով, գնդերով, բանակներով անթիվ,
Լեզիոններով ամբողջ, իրենց աղաատելիյան
եւ, երկիր, քո հողի ու քո ջրի համար:
Եվ զոհել են նրանք Կրեմլի պատերի տակ,
Հսկա Պուտիլովի դարբասների առաջ,
Նեայի ափերին, Դոնբասի շախտերի
եւ զործարանների խոնավ հատակներում,
Նավթային աշխարհում, և Մետեիսի բանտում,
Եւ Անդրկասպյան գորշ ավազուտների վրա
Նրանց կարմիր արյան շիթերն են մնացել:

Նրանք գրոհել են Պերեկոպը դաժան,
Նրանց ոսկորները հանգչում են ջրի տակ,
Նրանք լայն Ամուրի ափերում են ընկել,
Նրանց ալիքներն են թաղել իրենց գրկում,
Ուրալ դեռն է նրանց սուզել իր ջրերում,
Նրանց տայգաների ահուկի պուրզան է
Ծածկել սյուների տակ:
Նրանց գլխատել են Մանթաշի փեշերին,
Նրանց վայր են ձգել Տաթևի ժայռերից,
Նրանց գնդակել են խմբերով, առանձին—
Սիրիլի լայնարձակ ու ցուրտ տափաստանում,
Սիվաշի ջրերում, հեռու Արևելքում,
Գնդակել են նրանց, թաղել են կենդանի—
Տըխուլի արնոտ ավազների գրկում,
Հոշոտել են դաժան, կախել են ծառերից,
Սյուներից, պատերից, անդամախեղ արել—
Որ քո երթը, երկիր, հավիտյան խանգարեն...

Սակայն վերջին մարդը, վերջին գնդակով իր,
Ձի նահանջել դիրքերից, իր կուրծքն է բացել,
Նա թշնամու առաջ, իր արյունն է թափել
Նա մեծ զործի համար... իր գլուխն է դրել
Մահվան հողմերի տակ, իր արնակից ու քաջ

Եղբայրների կողքին, — վաղվա կյանքի համար
 Առաջնորդել է մեզ այդ անհղ պայքարում,
 Մեր դարավոր իղձերի ընթացքն է վարել,
 Այն հանճարը, այն մեծ կոմանդորը, այն մեծ
 Մարգարեն իմաստուն, որը պայծառ տեսավ
 Մեր գալիքը լուսե, և երկիրը տարավ
 Անթիվ վտանգներից խիղախորեն դեպի
 Պայծառ, պայծառ ավեր...

Օ՛, մեր ղեկավարներ, զորավարներ անմահ,
 Որ դուք պայծառ տեսաք մեր գալիքը լուսե,
 Հաղթութունը մեր, որ գուշակեցիք դուք վաղ
 Եվ մեզ տարաք մարտից, վտանգներից անթիվ,
 Կրակի, բոցերի ալիքների միջից
 Դեպի ավեր լուսե, —
 — Ձեզ եմ փառաբանում,
 Եվ քեզ, երկրի հզոր, իմաստուն ղեկավար,
 Եվ ձեզ, որ զոհվեցիք այս լավ կյանքի համար...

* * *

Ես թերթում եմ հիմա այս հուշերը մեկ-մեկ
 Այդ էջերը անցած, բայց փառավոր ու վեհ,
 Տարիները այդ խիստ դաժան ու փրկարար
 Տարիները անմահ, և սիրտս լցվում է
 Վրեժի ավյուռնով, կուտակվում է հիմա
 Իմ երակներում վրեժի հուրն անմար:
 Վերջացավ: Բայց գալիք անհղ պայքարներում,
 Եվ մեր ապագայի անթիվ մրրիկներում,
 Մենք ձեզ երգ կդարձնենք, դրոշներ կդարձնենք
 Կկուտակենք նորից, կրկնակի, կրկնակի,
 Ձեր սրբազան ու վեհ ռազմական ոգին...

Եվ կտանեն նորից անսայթ ուղիներով,
 Ջորավարները մեր կոխված, պայծառատես,
 Խիղախ և իմաստուն, — մրրիկներից անթիվ
 Դեպի պայծառ ավեր:

Մ Ա Ր Շ Ա Լ

Ջուրն է հոսում ստեպով, քամին է պարում,
 Կապույտ ամպերն էլ արդեն խփում են կայծակ, —
 Հոկտեմբերից լավ անուն չկա աշխարհում,
 Այն, որ եկավ մայիսից ավելի պայծառ:

* * *

Իմ դեմ բացվում են գյուղի դաշտերը հունթի,
 Ստեպները լայնածիր, առունները ջինջ,
 Քեզ եմ տեսնում ես նորից, ստեպի որդի,
 Ոտարորիկ, կիսաքաղց, աչքերով լճիտ:

Մանուկների գյուղական դու պարազուխ,
 Դու կրակն ու շարժողը խաղերի ուրախ,
 Սիրում էիր տերերին չլինել հլու,
 Սիրում էիր ձի հեծած քամու հետ սուրալ:

Ոչինչ, ոչինչ չէր ընկճում քո կայտառ հոգին,
 Ոչ տերերի մարակը, ոչ քաղց ու կարիք,
 Ազատությունն էր դարձել սրտիդ թագուհին,
 Ջինակիցդ անբաժան ու հավատարիմ:

* * *

Հոկտեմբերից լավ անուն չկա աշխարհում,
 Այն, որ եկավ մայիսից ավելի պայծառ, —
 Ջուրն է հոսում ստեպով, քամին է պարում,
 Կապույտ ամպերն էլ արդեն խփում են կայծակ:

Դու էլ կայծակ խփեցիր, հեծար սեպ ձիու
Արշալեցիք սրամերկ ու արծըվատես,
Ժողովուրդը քեզ զինեց, տվեց քեզ անուն,
Ուղարկեց, որ երկիրն ու կյանքը պաշտպանես:

Եվ տեսնում եմ քեզ ահա սեպ ձիուն նստած,
Ցարիցինի հաղթական ամրոցների տակ,
Դասակարգվող անսպառ ուժերին վստահ,
Կարմիր դնդերն ես մղում դեպի հաղթանակ

Արշավում ես առաջից՝ անահ, սրամերկ,
Ճերմակների հորդան ես ճգնում անխնա,—
Դու պահել ես միշտ բարձր դրոշակը մեր,
Պարտությունը քո դուռը չի բախել բնավ:

Ու քո կողքին կանգնած էր զորավարը մեր,
Աճխահատը Դոնրասից, պարթևահասակ,
Որին քեզ պես հաղթական թևեր պարզեց
Ժողովուրդը,—նրան էլ դարձրեց անսասան:

Ստալինն էր քո կողքին, մեծ ու անբասիր,
Ռադմական անսպառ կրակով անշեջ,
Որը իր հետ բերել էր վեհաթյունը Կովկասի,
Ազատարարձ իր երկրի սերն ու սիրտը մեծ:

Ու լենինն էլ կրեմլից քեզ թե էր տալիս
Ուղարկում էր քեզ խոյանք,—թշնամուն նետեր,
Զգիմացավ քո ուժին ոչ մի խուլ ալիք,
Զգիմացավ, քանզի մեր ժողովուրդը քեզ հետ էր:

Դու պահել ես միշտ բարձր դրոշակը մեր,
Պարտությունը քո դուռը չի բախել բնավ,
Ժողովրդի—քեզ տված—անհաղթ սրով մերկ
Հորդաներն ես թշնամու ճգմել անխնա:

* * *

Իմ երկրից լավ անունն չկա աշխարհում,
Որ ծաղկում է մայիսից ավելի պայծառ,
Ջուրն է հոսում ստեպով, քամին է սլարում,
Ու դորշ ամպերն էլ արդեն խփում են կայծակ:

Թշնամին է մեր հողին մոտենում թաքուն,
Բայց պատրաստ է նորից ձիգ սույլ ու հողմաթև,
Քո ուժին չի դիմանա ոչ մի դորադունդ,
Ձի դիմանա, քաղնի մեր ժողովուրդը քեզ հետ է:

ԱՆՄԱՀՈՒԹՅՈՒՆ

Եթե մեռնելու լինես, մահից քեզ չի փրկի
Ոչ մի զորեղ ձեռք, ոչ մի կարող բազուկ,
Քանի կենդանի ես՝ գրիր երգեր բազում,
Հետո մահը թող գա, իր թևերով գրի...

Գրիր կյանքի մասին, սիրո մասին գրիր
Եվ երկրի մասին մեր դեռ երիտասարդ,
Կարոտդ թող հոսի, որպես վաղքը ջրի
Եվ բարձրանա, ահա մի անկաշառ հասակ...

ԵՍ ԱՇԽԱՐՀՈՒՄ ԱՍԵՆԻՑ ՇԱՏ

Ես աշխարհում ամենից շատ ձյունն եմ սիրում Արարատյան
Եվ այդիներն Արարատյան կքած մրդի ծանրության տակ,
Եվ ճամբարները մոռացված իմ հայրենի հեռավոր տան,
Որտեղ անփութ անց է կացել մանկությունը իմ կապուտակ:

Ես աշխարհում ամենից շատ երգն եմ սիրում Արարատյան,
Եվ հորովելը հայկական լուսնակ ու պարզ գիշերներում,
Եղերքները մեր Երասխի օծված շաղով բիլ վաղորդյան,
Թռչունների խուռն համերգը մայառներում ու թփերում:

Մասիս լեռան ստորոտում ընկած է դյուզն իմ հայրական,
Եվ հեծում է ճիրաններում որդեկորույս, անմխիթար,
Ես սիրում եմ քո արցունքը, քո հարցմունքը, հույզ տյնքան
Սպասումը քո անհանգիստ՝ ազատության դու սիրահար:

Ես ձեռքերս պարզած առաջ, ինչպես փրկիչ, ինչպես դավակ,
Իմ կարոտի մասին եմ այս ընդլիզումի երգը դրում,
Ես սիրում եմ ամենից շատ Արարատյան արևը տաք,
Եվ դրոշը մեր կարմրածուփ Մասիս լեռան բարձունքներում:

Պ Ա Շ Ա Կ Ը

Թող Դոնը վարարի, ելնի իր ասիերից,
Վոլգան անշիղ թափվի կառավարական ծովը,
Դեկտրը ցատկոտ պառոզները քերի
Եվ Ղրիմը շոյի դուշդ ծովերի հովը:

Դու քիչ ես ջանացել, հիմա ավել եռանդ,
Ավել կալորիաներ քրտնքի ու տապի,
Ամեն աճին երկրիդ դու եռանդով եռա
Եվ երկրիդ համար դու արյունդ թափիր:

Դու տասներկու թվի ծնված բանակային,
Հրացանը ձեռքիդ խորաքանդ դիրքերում,
Սովետական անեղը սահմանները հսկիր,
Կովիք դու անառաան, ընկիր դու աններում:

Թող քեզ դիրք դարձնեն ընկերներդ մարտիկ,
Թիկունքիդ վրայով գնդակները ոռնան,
— Ողջուն մեր դավիքի, մեր վերջնական մարտին
Արյան հաղթանակով դրոշներին հառնած:

ԴԵՊԻ ՈՒԿՐԱԻՆԱ

(«ԴՆԵՊՐ» ՊՈԵՄԻՑ)

Արևը բարձրացել է հորիզոնից բալախանի,
Գնացքը կտրում է Ուկրաինայի լայնությունը,
Եվ անցնելով ինչ որ փոքրիկ թունել
Երևաց փրփրաբաշ ու խենթ գոտին տափաստանի:

Հետզհետե մոտենում է գնացքը քաղաքին,
Եվ ծխնելույղները արդեն դառնում են որոշակի,
Որոնց վիթխարաշուք հասակից ահագին
Ուղում է սիրտդ թռիչքով անսանձ աղաղակի:

Գնացքը սուլեց և աղմկելով անցավ կամուրջը,
Դնեպրն իր ճերմակ բաշը օրորում էր ներքև,
Որի վրա Սասյուրան գլխի է այնքան երգեր,
Շեչենկոն այնքան զայրույթ է կուտակել իր շուրջը:

Որի ափերին հյուսվել է «Запорожец за Дунаєм»
Եվ կազակների սրերն են իրար արյունոտել,
Անաղմուկ հոսում է սանձված արդեն դետը
Եվ մարտենը քեզ մետաղե հայացքով նայում է:

Կառավարները նայում են բացված խոռոչների նման,
Դոմնաներն են հսկա երախները բացել,
Բարձրացնող կրաններն ահեղ ու երկայնաձև
Տալիս են շրջապատին նոր փայլ ու հմայք:

* * *

Թոն է գալիս, ծառն է դողում,
Գարնան թոն է, գարնան թոն.
Երթամ սերմեր գցեմ հողում,
Գարնան թոն է, գարնան թոն.

Արևն ելավ, շոգ է դաշտում,
Ամռան շոգ է, ամռան շոգ,
Քաղենք հացը... ծեծենք կալում,
Ուտենք ուրախ ու անհոգ:

Դեղնավ տերև, իջավ աշուն,
Մրդահաս է, մրդահաս,
Դաշտն ու այգին դառնան հախշուն
Ինչ երազ է, ինչ երազ:

Յուրտ է դրսում, ձյուն կմաղի,
Հոյ ձմեռ է, հոյ ձմեռ.
Երթամ ինձ տամ քեֆի, խաղի,—
Չունեմ հոգս ու հունեմ բեռ:

Մ Ա Ն Կ Ա Ն

Ինչպես ջուրը դետի էլ ետ չի բարձրանում,
 Իմ լավ մանուկ, իմ լավ մանուկ,
 Այդպես օրերը մեր երբեք ետ չեն տանում,—
 Իմ լավ մանուկ, իմ լավ մանուկ:

Շողշողում է հողը, համայնական, հանուր,
 Իմ լավ մանուկ, իմ լավ մանուկ.
 Արևի տակ հզոր, պայծառանուն՝
 Իմ լավ մանուկ, իմ լավ մանուկ:

Դու զարթնում ես հիմա առնվոյալը կանուխ,
 Իմ լավ մանուկ, իմ լավ մանուկ,
 Թոթովում ես անբառ ու ձեռքով ես անում,
 Իմ լավ մանուկ, իմ լավ մանուկ:

Հին կյանքն է քո շուրջը պայքարով մահանում,
 Իմ լավ մանուկ, իմ լավ մանուկ.
 Այս նոր կյանքը, ախ, քեզ ինչ բարձունք է տանում
 Իմ լավ մանուկ, իմ լավ մանուկ:

Ախ, իմ հրդէս էլ քեզ պես ու քեզ պես բարձրանուն
Իմ լավ մանուկ, իմ լավ մանուկ,
Այս լավ օրերի դէմ թող չլինի անուժ,
Իմ լավ մանուկ, իմ լավ մանուկ:

Արեւի տակ այս վառ, հզոր պայծառանուն,
Իմ լավ մանուկ, իմ լավ մանուկ,
Ախ, մեծացեք մեկտեղ, պայծառանուշ,—
Իմ լավ մանուկ, իմ լավ մանուկ:

Զ Ո Ն

Ուկրաինական լայնություն, Ուկրաինական երկինք,
Դնեպրը քո մեջքին որպես գոտի...
Քո շախտերին, դոմնաներին երգն իմ
Եվ ողջունս երկաթափայլ առավոտիդ:

Ողջունս դաշտերիդ ու արտերիդ հասուն,
Շախտյորներիդ երթին՝ և՛ վհհ, և՛ փառավոր,
Որոնք աշխատանքի երգն են մկաններով հյուսում,
Պոեմներ են գրում վաստակի ծառավով:

Որոնք ուտերին տանում են մի փառավոր ներկա,
Պատվի գործն է նրանց մղում աշխատանքի,
Դնեպրը ձգվող քո դաշտերով երկար
Եվ Դնեպրոգեսը՝ ձեր վաստակը անգին:

ԳՆԱՑ ՍԱՐՈՎ ԻՄ ԵՂՆԻԿԸ

Գնաց սարով իմ եղնիկը
Մոտես գնաց ինձ հաւասար,
Աչքը ջինջ էր հանց երկինքը,
Խոսքը շուրթին, ինձ խոսք հասար:

Պաղ ջուր խմեց աղբյուրի մոտ,
Բռնելով լցրեց արտ ու արտոտ,
Սիրտս վառեց, թողեց կարոտ,
Չեն ածեցի՝ ձեն հասար:

Խռով գնաց եղնիկս էսօր,
Ինչպես ամռան կիզիչ կեսօր,
Ես հալվեցի սրտով բոսոր
Ցողի նման խոտերին թափ:

Ա՛խ, քեզ էլի ես յար կասեմ,
Ամեն շշուկ, ձեն կլսեմ,
Աղբյուրի մոտ դեռ կսպասեմ,
Գուցե ետ գա եղնիկն իմ լափ:

Կ Ա Ր Ո Տ

Զյուներ նստում է ծառերին ու տանիքներին,
 Օխնեղույզներից ելնում է կապույտ ծուխը,
 Հետո գիշերն է ծանրանում՝ և՛ սև, և՛ ածուխե
 Եվ ուղում է գետնից ամեն լույս, շող քերի:

Այնժամ լույսն է վառվում քո պատուհանի
 Եվ ճերմակ վարագույրն իջնում է դանդաղ,
 Ես մոտենում եմ արդեն փողոցներով հանդարտ
 Պատուհանիդ...

Ես գործից եմ գալիս՝ ծանր, հոգնածորեն,
 Յուշամատով հազիվ խփում ապակուհի,
 Ճակատից իմ քրտինքն է առու-առու ծորել,
 Սակայն քեզ հիշել եմ իմ հույզերում թաքուն

Ն Ա Մ Ա Կ

Կապույտ ծուխն է ելնում ահա վեր,
 Քամին քո մազերն է անողոք ցրում,
 Դու դարձել ես հիմա ինձ համար զրույց
 Այնպես մտերիմ, հարազատ ու վեհ:

Ձյունն է արդեն նստում կատարներին
 Եվ անցած դարունը էլ երբ կդառնա,
 Սիրելի բարեկամ այս անգամ ինձ ներիր,
 Եթե հեռուներից ես չվերադառնամ:

ԱՆՁՆՎԻՐՈՒԹՅՈՒՆ

Արվարձանների վրա նստում է դեղին օսկի,
Երբ արևը ելնում է լայնարձակ հորիզոնից.
Դու փնտրում ես լեռների դեղեցկադույն խոսքի
Եվ տերմիններ անմահ չանհետացող ձոնի:

Դարը տվել է քեզ եռանդ, ձիրք անհատնում,
Եվ կյանքի մեջ քո նոր, մի էջ է վեր հանել,
Ինչ որ ունես սլահած, այս կյանքին տուր,
Որ երկրիդ զրոշակը վեհաթյամբ տանես:

Ն Ա Մ Ա Կ

Աղջիկ իմ, քեզ համակ
 Զինվոր այն տղայից,
 Որի երգի համար՝
 Ե՛վ հուրք, և՛ ջղային
 Դու գիշերը լացիք
 Կապույտ արտասուքով
 Եվ թախծեց ակացին
 Քո պատուհանի քով:

Նա դինվոր է հիմա՝
 Եվ երկիրն է պահում,
 Դու, աղջիկ իմ քուժայթ,
 Ամեն հարմար պահում
 Նախատում ես նրան,
 Որ շուտ վերադառնա
 Եվ կոպերիդ վրա
 Արցունք չերևա...

Վաղը արև կանի,
 Իմ գարնան ծիծեռնակ.
 Եվ հեռու սահմանից
 Կվերադառնա նա...
 Վաղը կգա կրկին
 Երկրի պահակն արթուն,
 Քեզ հուրք, հուրք կգրկի,—
 Կծպտաս դու...

Այժմ միայն նամակ
Զինվոր այն տղայից,
Որի երգի համար՝
Ե՛վ նուրբ, և՛ ջղային
Դու գիշերը լացիլ
Կապույտ արտասուքով
Եվ թախծեց ահացին
Քո պատուհանի քով:

ՃԱՄՓՈՐԴԸ

Եվ լուսինն էր ինձ ուղեկցում,
Ճամփաներով ուրի, երբ քայլում էի
Եվ աչքերն իմ քաղցից մարում էին,
Իսկ մեկը հայտնում էր չոր ու կծու,

Ճամփան երկար էր, ծուխն էր չոքում
Հորիզոնի վրա անափ,
Սակայն խնդությունն էր կուտակված իմ հոգում
Եվ կանչում էր հեռվից մի երկաթե շշակ:

ԽՐԱԽՈՒՍԱՆՔ

Առաւիտտից առաւտտ
Եւ գիշերից գիշեր,
Երգիր երգդ փառավոր,
Ու հաւատով տնշեղ:

Լցված կյանքի քաղցրութեամբ,
Հարազատ քո երկրին,
Ոչ մի, ոչ մի քուլա ամալ
Թող մտքիդ չիջնի:

Դու որք էիր, մանուկ,
Հիմա երգով աճած—
Լցված գործին հանուր՝
Մեր արնով նվաճած:

Եւ գիշերից գիշեր
Առաւիտտից առաւտտ,
Դու հաւատով տնշեղ
Երգիր երգդ փառավոր:

Հ Ո Ւ Շ Ե Ր

Բաան տարին մարդու երբ թռչում է արագ,
 Երակներում արյունն է եռում ահադնորեն,
 Արտերում խշշում է ոսկեգույն ցորեն
 Եվ ծառերն են շրշում ջրերի վրա:

Է՛խ, սիրելի հմ ես քեզ մի օր դարնամուտին,
 Երբ արեն է նայել ձյունոտ լեռան ուսից,
 Այս ջրերի կողքին, այս ծառերին մոտիկ,
 Մենք բացել ենք իրար և՛ սեր, և՛ սիրտ:

Հիմա ձյունն է նստել: Քո հասցեն ռւր նայեմ,
 Եվ ոչ մի հեռախոս քեզ չի դանդահարի,
 Ինչքան էլ հուշերն այն իմ սիրտը հմայեն
 Եվ խոսքերդ հնչեն մեղմ ու բարի:

ԹՈՂ ԼԻՆԻ

Թող լինի, կյանքից չեմ հրաժարվել,
է՛, քե՛զ Պերեկոպ կային մեր առաջ,
Որոնց մենք երեկ արյունով առանք:

Ինչո՞ւ այսօր հեշտ թշնամուն տրվել,
Քանի որ նորից կարող ենք կռվել,
Կարող ենք առնել նոր դիրքեր արագ...

ԴՐՍՈՒՄ ԶԱՆԶՐԱՇԵՇՏ

Վ. ՍԱՍՅՈՒՐԱՅԻՆ

Դրսում ձանձրաշեշտ երգում է քամին,
Հողմն է սկսել կատաղած սուրալ.
Ողջուն հեռավոր ընկեր Սասյուրա...

Քո երկրում եղա մի քանի ամիս
Եվ տեսա ինչպես քեռի Շեչենկոն,
Երգեր է կոփել իր հատու ղենքով:

ԵՍ ԵՐԱԶՈՒՄ ԵՄ

Վ. ՄԱՅԱԿՈՎՍԿՈՒՆ

Ես երազում եմ այգալիսի հանճար,
Ես երազում եմ արմավենու հասակ,
Եվ գլխավորին, որ իր խոսքն ասաց,

Ամպրոպի նման ահեղ ու ազդու,
Որ սերունդների սրտում կմնա,
Որպես արևը՝ չի մեռնում ընավ...

ՄԱՅՐ ԱՐԱՔՍԻ ԱՓԵՐԻՆ

Մայր Արաքսի ափերին
Ուռիներն են կռացել,
Ուռիները օրորուն,
Մայր Արաքսի ափերին
Շատ եմ նստել ու թախծել
Իմ մանկության օրերում:

Իմ վաղամեռ մանկության
Խոր կարոտն եմ ես թախծել
Իրիկունից մինչ արփին,
Իմ վաղամեռ մանկության
Սնհեա կարոտն են լացել
Ուռիները գետափի:

Պսակել եմ ճակատս
Արարատյան ծաղկունքով,
Հաղարաշվի ու փարթամ,
Պսակել եմ ճակատս
Արարատյան դարունքով
Ու քրտինքով ջինջ, արդար:

Նվիրական Արաքսի
Ջրերում եմ լողացել,
Օծվել նրա ցնցուղով,
Նվիրական Արաքսի
Պարզությունն եմ դողացել
Մի մանկական երկյուղով:

Արդ մի դետ է բաժանում
Ինձ մանկության օրերից,
Իմ հեռավոր մանկության,
Արդ մի գետ է բաժանում
Ինձ մանկության օրերից,
Որ թախծոտ էր անսահման:

Եվ ես հայացքն իմ հառած
Քո սրբազան ջրերին,
Խորհում եմ լուռ, աներեր,
Եվ ես հայացքն իմ հառած
Իմ մանկության օրերին,—
Ձեզ եմ փնտրում, ընկերներ:

Ձեզ եմ փնտրում, որ չկաք,
Խաղընկերներ իմ անդին,
Մտերիմներ իմ տխուր,
Ձեզ եմ փնտրում, որ չկաք,
Որ մեռաք սե զրկանքից,—
Եվ չգիտեմ, ախ, երբ, ուր:

Գուցե ընկաք դուք անօդ
Գաղթի երկար ճամփերին,
Մտերիմներ իմ այնքան,
Գուցե ընկաք դուք անօդ
Յրտի ձեռքից անմեկին,
Կամ ձեզ ճանկեց սով արքան:

Ախ, քչերին վիճակվեց
Տեսնել արփին փրկության,
Հասնել բախտի կատարին,
Ախ, քչերին վիճակվեց
Հաղթել սովին, դառնության,
Կտրել ճամփան դժվարին:

Այդ քչերից եմ ես էլ,
Որ կանգնած եմ աներեր
Նոր աշխարհի նոր շամքին,
Այդ քչերից եմ ես էլ,
Իմ լավ, կորած ընկերներ, —
Չայնում եմ ձեզ տխրագին:

Լսեք ձայնն իմ, ով որ կաք,
Եկեք տունն իմ, հյուր ինձ մտա,
Ձեզ կընդունեմ գրկաբաց,
Լսեք ձայնն իմ, ով որ կաք
Այս շողշողուն առավոտ
Խնդությունով շաղաթաց:

Մայր Արաքսի ափերին
Կանգնած այսպես դիտարաց,
Երգս ձեզնով է տարվում,
Մայր Արաքսի ափերին
Ջրաբերունքից լուռ ու թաց
Ուռիներն են օրորվում...

Ալիքներն են վետվետում,
Դարավանդով ու կիրճով
Խայտում, գնում մինչև ծով,
Ալիքներն են վետվետում
Նվիրահաճ քրքիջով,
Նվիրահաճ զնգոցով:

Ն Ո Ւ Շ

1.

Այս կողմերում մանկությունն եմ ես իմ մաշել,
Եվ սուլել է դրսում քամին հազարաձայն,
Մեր տնակը հողմի բերան ընկած տաշեղ
Եվ մեր կյանքը արհավիրքով մի լուռ կածան:

2.

Այդ կածանով մենք քայլել ենք անհանդրվան,
Եվ հողմերը մեզ տարել են անառադատ,
Եվ տքնել ենք օրենքների տակ չգրված,
Եվ տերերի խարաղանի տակ չար, ագահ...

3.

Ո՞նց չքացան, այդ բոլորը անդարձ անցան,
Եվ տնակը մեր ազատվեց արհավիրքից, —
Պայծառ լինի հիշատակդ, պայծառ, պայծառ,
Ազատարար դու մեր հացի, հողի, կյանքի:

ՔԵԶ ԱՍՈՒՄ ԵՄ...

Քեզ ասում եմ՝ հիմնականից մի հեռացիր,
Երգիր քո երգը, դնա առաջ,
Եվ այն կյանքը, որ դու արնով առար,
Այն կյանքը մի երգիր դու լառացի,
Այլ հասկացիր նրա սլաքարն ամենօրյա
Եվ արյունը թափած այն անկորուստ,
Թող կոշտ լինի երգդ, մուրճով լինի դրած,
Եվ երկրիդ աճումը քո երգերում:

ԵՍ՝ԶԵՍ՝ՄՈՌԱՆԱ

Ես չեմ մոռանա քո ծխախոտի
Ծխի քուլաները օղակ-օղակ,
Եվ այն տարիները մեր հաւեում թողած,
Որ մայրը եղան այս առաւօտի,
Եվ մենք ողջունեցինք երգով մետադական
Սյն^ք երկաթե ձեռքին, որը տարիների
Զայրույթն ու թախիծն իր սրտում հավաքած —
Կարծիր խնդուլթյուններ բերեց մեր սրտերին:

ՏԱՂԵՐ ՆՈՐ ՏԱՐՈՒ

Ա.

Այս տարին էլ թողի՛ր ետև,
Մտար մի նոր ոսկեշրջան,
Եվ քայլելով խիղախ, թեթև
Մտար մի նոր ոսկեշրջան.
Քո հայրենի հողի վրա
Քայլիր հաստատ, վստահ քայլիր,
Պարտքդ մեծ է, որովհետև
Մտար մի նոր ոսկեշրջան:

Բ

Արդ թող ուղիդ լինի սլաշձառ՝
Հայրենիքիդ սիրով լեցուն,
Երգդ հնչի հաղարածայն՝
Հայրենիքիդ սիրով լեցուն,
Անշեջ հուրդ թող ջրվեժի
Քո երգերի, ոգու վրա,
Մութ չմնա ոչ մի կաժան՝
Հայրենիքիդ սիրով լեցուն:

Շնորհավոր լինի, երկիր,
 Քո նոր տարին հաղթանակի,
 Շնորհավոր լինի իրերին
 Քո նոր տարին հաղթանակի.
 Այն, ինչ հույսեր ունեմ ցանաժ,
 Աղամանդե ինչքան խոհեր,
 Թող բոլորը սիրով գրկի
 Քո նոր տարին հաղթանակի:

ՆՄԱՆ ԵՍ ԻՆՁ

Ծնվ, նման ես, դու նման ես
Իմ սիրուհու լաղուր աչաց,
Իմ սրտի պես տնտեսման ես,
Իմ սրտի պես ցասկոտ հաճախ:

Ես քո շուրթին տհա ընկած,
Ծնվ, ծծում եմ ջուրդ աղի,
Եվ ցուքերը խաղաղընթաց
Քո ծովային շամանդաղի:

Դու հանդիստ ես այսօր թվում
Ինչպես մանուկ մտած խոր քուն,—
Եվ ամպերն են վրադ թևում,
Համբուրում են անտես, թաքուն

Գիտեմ, նինջդ կանցնի շուտով
Դու կարթնանաս խաղաղ քնից,—
Խաղաղությամբ ու տարերքով,
Ծով, նման ես, նման ես ինձ:

ԵՐԿՈՒՆՔԸ

Ծովն է աղմկում անսանձ, խորաբար,
Կայծակն իր թրով ամպերն է կիսում,
Իսկ ես ծովափին լուռ ու դժբաքաց
Կանգնել, փոթորիկ, քո ձայնն եմ լսում:

Ես սիրահար եմ մանկութ օրերից
Հողմի, փոթորկի ու խենթ տարերքի,
Երբ մայրս մի օր աշխարհ բերեց ինձ,—
Փոթորիկ պայթեց մեր խուլ տանիքին:

Կայծակը խփեց մեր բարդի ծառին,
Լեզուներ ելան երկնային բոցի,
Արյուն էր, հրդեհ այդ խավար տարին,—
Ես դրանից էլ Հուրյան ծնվեցի:

ՔՈ ԱՅԴ ՓՈՔՐԻԿ ՄԱՐՄՆԻ ՄԵՋ

Քո այդ փոքրիկ մարմնի մեջ
Սիրտ է դրած հսկայական,
Եվ երգերիդ կրակն անշեջ
Տվել է քեզ երգի արքան:

Դրանից է, որ դու շուայլ,
Նման մարտում այն հաղթողին,
Քու հունդերը արևափայլ
Պահեստալիս դու մայր հողին:

Գիտես, որ ոչ մի հունդ հողում
Ձի կորչելու անարդասիք,
Եվ կքաղես բերքդ շողուն
Աշնան շուայլ մրգահասին:

Ն Ր Ա Վ Ե Ր

Աշուն է, արդեն աշուն, և հավքերը չվում են
 իմ հայրենի աշխարհից դեպի երկիրներն հեռավոր,
 Ծառերը մերկ ճյուղերով շարժվում ու ովսվում են
 Իրիկունից իրիկուն, առավոտից առավոտ:

Աշուն է, արդեն աշուն, այգիներից քշում են
 էի սայլերով մրգերը ու խաղողը խնկադույն,
 Հնձաններն ու մառաններն արդեն լցված խշշում են
 Ու ամեն կողմ տիրում է առատություն, լիություն,

Խաղալներն են հավաքել, խաղալները դեղնադույն
 Փափսում ու աշունքվա ոսկե երգերն են կարդում,
 Ցած են իջնում սարերից քամիները սրաթև
 Ու ձմեռվա դալուստն են նրանք արդեն ավետում:

Արեգակի շողերն էլ սարի ետև կորչում են,
 Վերջին սաղարթն է թափում չինարին էլ դարավոր, —
 Ու հավքերը երամով թևին տալով թռչում են
 Դեպի ջերմին երկրներ, իրենց բներն հեռավոր:

Ես դիմում եմ երկնքին, ես դիմում եմ հավքերին,
 Իրենց լեզվով հարազատ դիմում դեպի նրանց չուն.
 — Ո՞ւր եք գնում, կռունկներ, ո՞ւր եք գնում, հավքեր իմ,
 Ո՞ւր եք ուղղում դուք ձեր չուն, դեպի ո՞րտեղ եք թռչում:

Գնում եք տաք երկրներ, գուցե Բաղդադ եք գնում...
Ախ, ինչո՞ւ չեք հասկանում ինձ, թռչուններ, թռչուններ,
Որ չկա ողջ աշխարհում իմ երկրից թանգ անուն,
Որ արևից կիզիչ է իմ երկրի սառն ձյունն էլ:

Դուք գնում եք, թռչուններ, փորձանքներին անսխալ,
Ով դիտե ի՞նչ աղետներ ճանապարհին պատահեն,
Լավ է մնաք, թռչուններ, իմ հայրենի հարկի տակ,
Միշտ ապահով կլինեք հայրենիքում իմ ջահել:

Մեկ է, ուր էլ գնաք դուք, ուր էլ չվեք երամով,
Իմ հայրենի երկրից չկա չքնաղ ու ջերմ վայր,
Մեղ մոտ ձմեռն էլ անդամ իր բքարեր ցուրտ քամով
Ձեզ ջերմություն կտա միշտ, կլինի ձեզ տուն ու մայր:

Կացեք, կացեք, կռունկներ, ես դիմում եմ ձեզ սրտանց,
Հաստատվեցեք դուք մեզ մոտ ձմեռ, ամառ ու աշուն,
Ոչ մի երկիր աշխարհում չունի այնքան սեր ու հաց,
Քան երկիրն իմ հյուրընկալ, օթևանն իմ ջերմաշունչ:

* * *

Կռունկների երամը դեռ ճախրում է օդի մեջ,
Եվ փնտրում է կարծես նա վայրէջքի տեղ, կամ բացատ...
Ծուրջը աշուն է նաղում իր դարդերով շեկ ու պերճ
Եվ ձմեռվա քամին է արդեն իջնում սարից ցած:

Ք Ա Մ Ի Ն Ե Ր

Իմ հայրենի լեռնաշխարհի,
 Օ, քամիներ խոլ, վիթխարի,
 Որ փչում եք հաղարածե,
 Թռչում այդպես սույլ ու թեթև:

Քամիներ, որ եկել եք դուք
 Մերթ շառաչով, մերթ անաղմուկ,
 Անց եք կացել ձորով, սարով,
 Ջեր երկնային ճանապարհով:

Գնե՛ք մի վայրկյան դեմքիս բուրեք,
 Սև դանդուրներն իմ համբուրեք,
 Կրկին անցեք ու գնացեք,
 Անմահության մեջ մահացեք:

Մեր լեռների կատարներով
 Դուք անցել եք խոլ ու խոտով,
 Համբուրել եք ճակատն անձիր
 Արարատի, արադածի:

Վիշապածե, երկզլխանի
 Ամպհովանին Ախուրյանի,
 Դուք Արաքսի նվիրական
 Ծփանքներն եք տեսել այնքան:

Տեսել երկունքն չրադդանի,
Գետն անվրդով չայաստանի,
Այունյաց աշխարհն երկնի գրկում
Քարակառույց և անարկու:

Ու Գեղամա լեռների միջ
Դուք տեսել եք Սևանը պերճ,
Մանկան խաղաղ աչքի նման,
Մանկան քնով խոր, անսահման:

Տաճարներն եք տեսել կարկառ,
Հայ արվեստի հուշն անբարբառ,
Մեր հնադույն ժամանակի
Փառքը վսեմ, արեգնակիր:

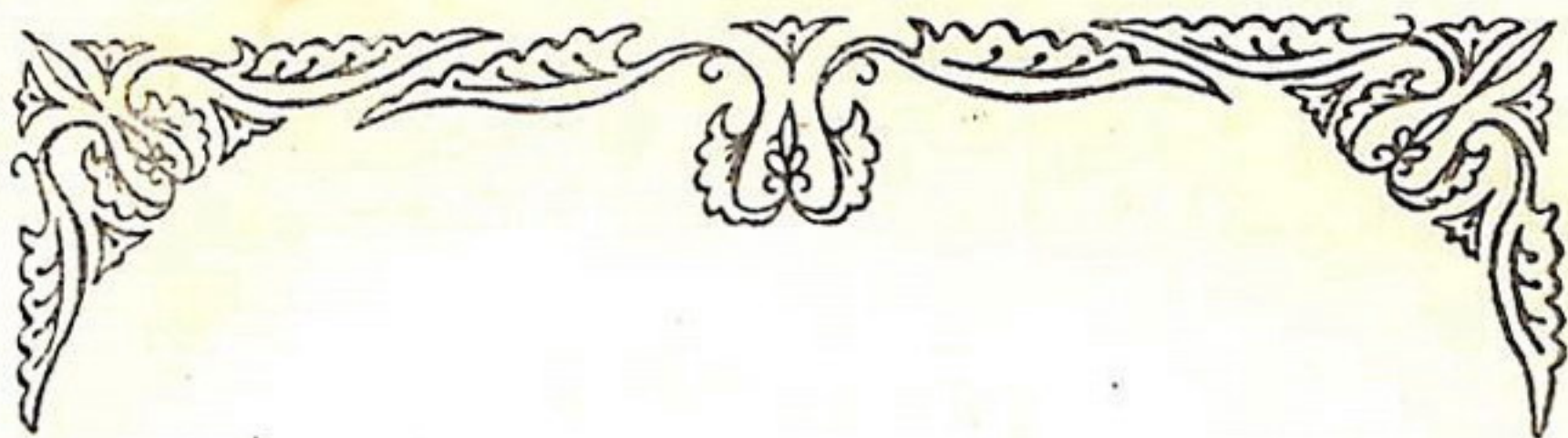
Օ՛, քամիներ, օ՛, քամիներ
Իմ աշխարհի անդին հյուրեր,
Եկեք մի պահ դիմքիս բուրեք,
Սև գանգուրներն իմ համբուրեք:

Իմ երգն առեք ձեր թևերին,
Տարեք նրան ձեզ հետ վերին
Կատարները եթերամուխ,
Երկրակամար, ամպերը թուխ,

Որ ձեզ նման հալարա լինեն
Իմ երգերը, վեր սավառեն
Բարձրության մեջ և անտրտում,
Հայրենական սերը սրտում:

1840
1841
1842

1843
1844
1845
1846
1847
1848
1849
1850
1851
1852
1853
1854
1855
1856
1857
1858
1859
1860
1861
1862
1863
1864
1865
1866
1867
1868
1869
1870
1871
1872
1873
1874
1875
1876
1877
1878
1879
1880
1881
1882
1883
1884
1885
1886
1887
1888
1889
1890
1891
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900

ՏՐԻՈՒԼԵՏՆԵՐ

Տ Ր Ի Ո Ւ Ե Տ Ն Ե Ր

1.

Խտանում են ամպերը պատերազմի ու մահի
Եվ ուր որ է երկինքը շուտով անձրև կմաղի,
Եվ կլինի աշխարհում մի փոթորիկ կատաղի,
Խտանում են ամպերը պատերազմի ու մահի:

Ուր էլ լինես, իմ ընկեր, դու վառողը չոր պահի,
Աչքդ արթուն, սիրտդ բաց, խնդուլթյունդ անաղի,
Խտանում են ամպերը պատերազմի ու մահի,
Եվ ուր որ է երկինքը շուտով անձրև կմաղի:

2.

Ոտնահարված է եղել մարդը բոլոր դարերում,
Մարդու պատկերն են պղծել տիրակալներն անողոք,
Վաճառքի են դուրս բերել Մարդուն գնել են փողով,
Ոտնահարված է եղել Մարդը բոլոր դարերում:

Արդարությունն են քշել նրանք աքսոր ու դերում,
Մարդու ձայնն է հեծեծել որպես բռունցք ու բողոք,
Ոտնահարված է եղել Մարդը բոլոր դարերում,
Մարդու պատկերն են պղծել տիրակալներն անողոք:

Արդ հպարտ է զողանջում Մարդու ձայնը մեր հողում,
 Աղատական, երջանիկ, վեհագուշնից վեհագուշն,
 Եվ չենք թողնի, որ նրան նորից փակեն վանդակում,
 Արդ հպարտ է զողանջում մարդու ձայնը մեր հողում:

Նրա հուժկու զողանջից ողջ մոլորակն է դողում,
 Նա դարերի կամարում իր անունն է քանդակում,
 Արդ հպարտ է զողանջում Մարդու ձայնը մեր հողում,
 Աղատական, երջանիկ, վեհագուշնից վեհագուշն:

Արյան ծարավ է նորից, մոլեգնում է բորենին,
 Մահվան թռչունն էլ ահա սավառնում է աշխարհում,
 Արդ հլեշը լեշակեր հղփանում է ու պարում,
 Արյան ծարավ է նորից, մոլեգնում է բորենին,

Ոտնահարում է, այրում նա դաշտերը ցորենի,
 Սրբությունները Մարդու կառավարան է հրում,
 Արյան ծարավ է նորից, մոլեգնում է բորենին,
 Մահվան թռչունն էլ ահա սավառնում է աշխարհում:

Գոտեպնդվիր, իմ ընկեր, մարտի համար շառաչուն,
 Թե ուզում ես լավ ապրել, թե ձգտում ես խաղաղին,
 Թե ուզում ես վաստակդ չդառնա թռչն և աղի,
 Գոտեպնդվիր, իմ ընկեր, մարտի համար շառաչուն:

Արևմուտքից, ահա, արդեն մահվան ցուլն է բառաչում,
 Երազում են մեր հողը հրեշները կատաղի,—
 Գոտեպնդվիր, իմ ընկեր, մարտի համար շառաչուն,
 Թե ուզում ես լավ ապրել, թե ձգտում ես խաղաղին:

Զինվիր նորից, իմ ընկեր, սրբազան է մեր մարտը,
 Հանուն Մարդու խնդության, արդարության ու հացի,
 Որ չճախրի մեր դիտին հաղար հոն ու սրացին,
 Զինվիր նորից, իմ ընկեր, սրբազան է մեր մարտը:

Մեզ մոտ, միայն մեզ մոտ է գտել տունը իր Մարդը,
 Եվ մի թողնի, որ նրանք հանձնեն սովին ու բոցին,
 Զինվիր նորից, իմ ընկեր, սրբազան է մեր մարտը,
 Հանուն Մարդու խնդության, արդարության ու հացի:

Զայն տուր, որտեղ էլ լինես, արի գտնենք մենք իրար,
 Մեր երեկվա մարտերի իմ բարեկամ անբաժան,
 Նորից մեր դեմ հանում են ճերմակ զնդերը գաժան,
 Զայն տուր, որտեղ էլ լինես, արի գտնենք մենք իրար:

Նորից ոսկու կուռքերը, ոհմակները հողմավար
 Կամենում են մեր երկրին բերել մահ ու տարածամ,
 Զայն տուր, որտեղ էլ լինես, արի գտնենք մենք իրար,
 Մեր երեկվա մարտերի իմ բարեկամ անբաժան:

Ոգի, ոգի ներշնչիր քո երգերին, բանաստեղծ,
 Ու երգերով մարտ գնա, ու հավատով մարտ գնա,
 Որ հայրենի փառքը քո հաղարտ ու վեհ միշտ մնա.—
 Ոգի, ոգի ներշնչիր քո երգերին, բանաստեղծ:

Սպառնում են աղետով հայրենիքիդ փառքին մեծ,
 Քո օրոցքին նետում են թնդանոթ ու քահանա,
 Ոգի, ոգի ներշնչիր քո երգերին, բանաստեղծ,
 Ու երգելով մարտ գնա, ու հավատով մարտ գնա:

Դու ծնվել ես այն հողում՝ Արարատյան երկնի տակ,
 Նախնիներդ եղել են աղատության սիրահար,
 Հորդաների դեմ անթիվ մարտ են մղել անդադար,
 Դու ծնվել ես այն հողում՝ Արարատյան երկնի տակ,

Ուր հայրերդ փշրել են օտարերկրյա դահ ու թաղ,
 Կեսարի դեմ Հռոմի մարտնչել են քաջաբար,
 Դու ծնվել ես այն հողում՝ Արարատյան երկնի տակ,
 Նախնիներդ եղել են աղատության սիրահար:

Հեքիաթական ու աղնիվ ասպետին ես դու նման,
 Մեծ Միության սիրտն է արդ քո կրծքի տակ բարախում,
 Քեզ չի սարսի ոչ մի ուժ, ոչ մի ոհմակ արնախում,
 Հեքիաթական ու աղնիվ ասպետին ես դու նման:

Հազած նորից ժանտ դրահ ու նենդությամբ տնսահման
 Թշնամին է կատաղի երկրիդ դռները բախում,
 Բայց հեքիաթի այն անպարտ ասպետին ես դու նման,
 Մեծ Միության սիրտն է արդ քո կրծքի տակ բարախում:

ՓՐԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Տըխլեաներով, դադելնեքով դու չես փրկի ոչինչ,
Տուր երկրին քո ուրիշ երգ ու հղացում,
Դու դորժած կլինես աղաղակող ոճիւր,—
Եվ երկրիդ վրա կհաստի թուխալ ու ձյուն:

Եթե երկրիդ համար չտոկառ դու անքուն,
Երգիդ հանգ չդարձնես ամեն տրուխող երակ,
Նրանց մասին, որոնք ճակատում են հանքում՝
Երկաթի, չուգունի դեմ պայքարի ելած:

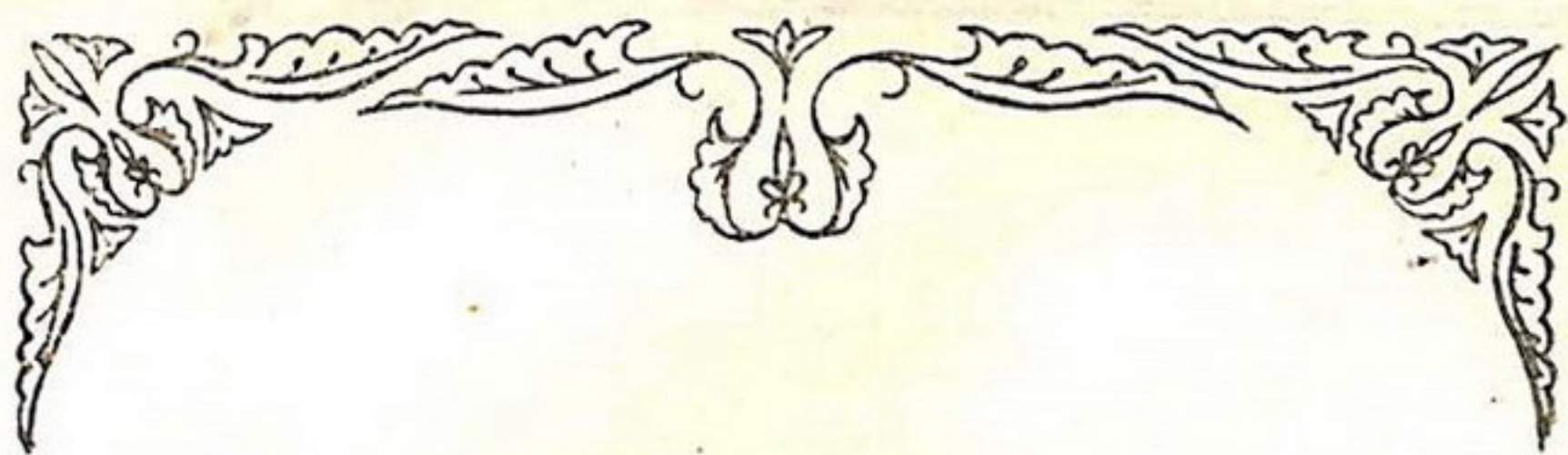
Որոնք ճակատ-ճակատի են ելել դադերի դեմ
Եվ արյուն են տվել քո փրկության համար,
Եվ կթափեն արյուն նրանք նորից, եթե
Քո երկրին հայեն արկերը ամպամած:

The first of these is the fact that the
population of the country is increasing
very rapidly, and this is due to a
number of causes.

The second cause is the fact that the
land is being cultivated more
thoroughly, and this is due to the
fact that the population is increasing
so rapidly.

The third cause is the fact that the
land is being cultivated more
thoroughly, and this is due to the
fact that the population is increasing
so rapidly.

The fourth cause is the fact that the
land is being cultivated more
thoroughly, and this is due to the
fact that the population is increasing
so rapidly.

ՆԱՏՎԱԾՆԵՐ
„ԽՐԻԿ“ ՁԱՓԱԾՈ
ԴՐԱՄԱՅԻՑ

The first part of the paper is devoted to a description of the
general principles of the theory of the
differential calculus. It is shown that the
differential calculus is a branch of mathematics
which is concerned with the study of the
properties of functions of one or more
variables.

The second part of the paper is devoted to a
description of the general principles of the
theory of the integral calculus. It is shown
that the integral calculus is a branch of
mathematics which is concerned with the
study of the properties of functions of one
or more variables.

The third part of the paper is devoted to a
description of the general principles of the
theory of the differential equations. It is
shown that the differential equations are a
branch of mathematics which is concerned
with the study of the properties of functions
of one or more variables.

The fourth part of the paper is devoted to a
description of the general principles of the
theory of the integral equations. It is shown
that the integral equations are a branch of
mathematics which is concerned with the
study of the properties of functions of one
or more variables.

ԳՆԱՄ ԱՂՈԹԵՄ...

Գնամ աղոթեմ... բայց ումն աղոթեմ,
Ո՞ր մեղքիս համար և ինչի՞ համար...
Գնամ վեր ընկնեմ, մազերս փետեմ,—
Ո՞ր մեղքիս համար և ինչի՞ համար:

Ինչո՞ւ ես տվել էլ մարդուն, դու, տեր,
Աչքեր տեսնելու և սիրտ զգալու,
Ինչո՞ւ ես տվել դարուն ծաղկաբեր
Եվ սեր սրտերի... տանջվելու, լալու:

Ինչո՞ւ ես տվել հուրը քերթուծյան
Սրբագործելու տենչերը տձև,
Աստ, հիմա ուր գնա քո ծառան,
Ոչ լողալ գիտե, ոչ էլ ունի թև...

Գնամ աղոթեմ, բայց ումն աղոթեմ...
Գնամ աղոթեմ դաշտերին ծաղկած,
Գնամ խրճիթիս չոր հացը ուտեմ,
Երգի դիցուհուն աղոթեմ աստված:

ՍԻՐՈՒՆ ԴԵՂՁԵՆԻ ...

Սիրուն դեղձենի, ծաղկած դեղձենի,
Իմ սիրան էլ քեզ պես ծաղկուն էր մի օր,
Լցվում էր ամեն հնչյունից, ձենից,
Սիրուն դեղձենի, ծաղկուն դեղձենի:

Շղթա են դրել իմ մաքրին, լեզվին,
Սիրտս կարոտ է հնչյունի, ձենի,
Հոգուս գետերը կելնին, կհուզվին,
Սիրուն դեղձենի, ծաղկուն դեղձենի:

Այս խավար բանտում, խավար աշխարհում
Այսպես շղթայված ես մնամ քանի,
Ցերեկ չեմ քնում, գիշեր չեմ քնում,
Սիրուն դեղձենի, ծաղկուն դեղձենի:

Ձիս կհալածեն սրբազան հայրեր,
Վսեմ կոստանդինն, առա, ի՞նչ անի,
Սիրտս կրակում կդնեն, կայրեն,
Սիրուն դեղձենի, ծաղկուն դեղձենի:

ԿՈՍՏԱՆԴԻՆ, ԼՍԵ

Կոստանդին, լսե, լսե, Կոստանդին,
Մեր հայրենիքը նման է բանալի,
Իսկ մենք գերիներ խեղճ, վաարանդի,
Շղթաներ ունենք մեր բաղուկներին,
Մեր լեզվի վրա փականքներ ունենք,
Մինչև երբ մնանք օտարի գերին
Օտարի լուծը մինչև երբ կրենք:

Կարել է մ ոտքով աշխարհը հայոց,
Տարոնի փեշով Սյունիքը հասել,
Ամենուր նույնն է, — շղթաներ ու կոծ,
Ամենուր ես նույն բողոքն եմ լսել:

Լսե, Կոստանդին, լսե, Կոստանդին,
Տնքում է ցավից երկիրը բոլոր,
Սուր է հարկավոր մեր ժողովրդին,
Խաչի փոխարեն ոուր է հարկավոր:

ԶՈՐԱ ՏԱՍՆՅԱԿ ՏԱՐԻ ...

Զորս տասնյակ տարի վանքի խուցերում
Քո պատմությունն եմ գրում, Հայաստան,
Այս լուռ խուցերն են եղել իմ վկան,
Եվ մութ ձորերն ու երկիրն հայկական
Լսել են ձայնը իմ երազագին:
Քո պատմությունն եմ գրում, Հայաստան,
Որ հաղարամյա փառքդ պսակեմ,
Դու, իմ հայրենի ծաղկած բուրաստան,
Դու իմ ըղձանքի անթառամ եղեմ:
Ահա խուցերն այս մռայլ ու լռին,
Իմ ձայնն են լսել չորս տասնյակ տարի,
Եղեգնյա դրիչն իմ դողդոջ ձեռին
Եվ հոգով առույգ հաստատ ու արի
Քո պատմությունն եմ գրել, հայ աշխարհ:
Թշվառ վիճակդ եմ ողբացել քեզ հետ,
Եվ մաքառել եմ քեզ պես քաջարար,
Քեզնից կրել եմ հալածանք, տղետ,
Բայց չեմ, չեմ ընկճվել քեզ նման ես էլ,
Հպարտ գլուխս չեմ թեքել գետին:

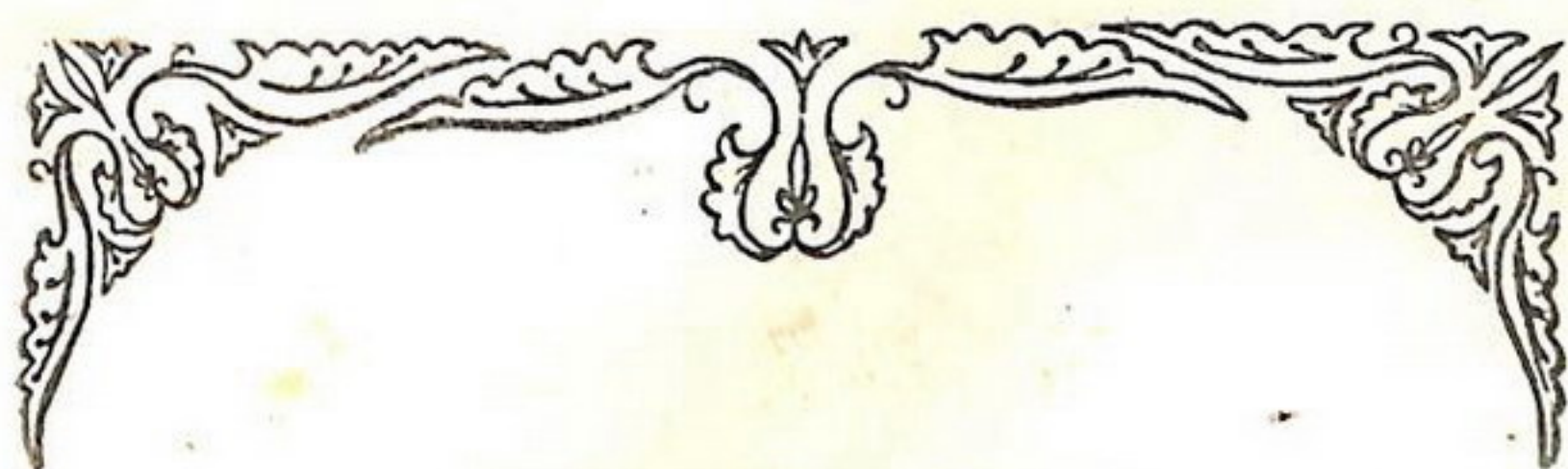
ՄԵՐ ՀԱՅՐԵՆԻՔՆ Է

Մեր հայրենիքն է անհույս տառապում
Ինչպես վանդակում փակված մի թռչուն,
Հուզվում է մերթ-մերթ, հուրեր է թափում,
Անհուն խոյանքով վերև է թռչում,—
Բայց թևեր, թևեր չունի աշխարհում...

Ընկնում է անհույս խոնավ հատակին,
Մեր լավ իղձերն են թռչնում ու մարում
Ծանր ոտքի տակ օտարի թափի,
Ինչո՞ւ է աշխարհն այսպես անեղծված,
Ինչո՞ւ է, աստված:

Ամեն, ամեն ինչ կորցրի կյանքում
Եվ որդու տարան հարկի փոխանակ,
Եվ աղետ եկավ, հողուս լույսերը
Մարեց բովանդակ...

Հոկ, իմ հայրենիք, դու ես մնացել,
Փռնումված, ընկած քո վերջին շնչում,
Քո մեծ վերքերն ես իմ առջև բացել,
Եվ օգնության ես քո որդուն կանչում:
Կորցրի ամեն ինչ, մնացի անօդ,
Բայց քեզ, հայրենիք, կգտնեմ, արդյոք:

ՊՈԵՄՆԵՐ

ԵՐԿՐԻ ԶԱՅՆԸ

1.

Երեկոն իջավ քաղաքի վրա,
Կապույտ երեկոն Լենինգրադի,
Նեան լույսերում ծաղկեց, հաւրհրաց՝
Աստղերի բույլքը առած ճակատին:

Ռեուլուցիայի պայծառ օրորան,
Ռեուլուցիայի առաջին ուռմբ,
Պայթեցիր ուժգին ինքնակալության
Ժանտաժանա գլխին դաժան ու դեռուն:

Քեզ, Լենինգրադ, Լենինը հանճար
Կռեց ու կոփեց պայքարի համար,
Քեզ Ստալինը գուրգուրեց անչափ,
Հայրական սիրով, եռանդով անմար:

Քեզ, Ստալինը, Լենինի քաղաք,
Դարձրեց անառիկ, ավեց նոր հմայք,
Եվ դու Բալթիկի ջրերին խաղաղ
Կանգնած ես արթուն պահակի նման:

Լենինի քաղաք, քեզ, Լենինգրադ,
Ռեուլուցիայի սիրտը բոցավառ,
Փայփայեց, սիրեց Կիրովը կրակ,
Մեր տրիրունը անմոռաց, անմար:

Ահա նայում եմ ես քեզ, քաղաք իմ,
Նեայից ելման իմ խինդն է հոսում,
Դու մեր մարտերի հաղթ զրահակիր,
Դու կոմունիզմի փայլատակող սուր...

2.

Երեկոն իջավ քաղաքի վրա,
Կապույտ երեկոն լեռնադրագի,
Նեան լույսերում թաղվեց, հուրհրայ՝
Աստղերի պսակն առած ճակատին:

Մտանք Սմոլնի առաջին տնգամ,
Առաջին խինդով, հրով առաջին,
Եվ մեր դեմ ելավ Կիրովը հանկարծ,
Մեր տրիրունը աչքերով իր ջինջ:

Մտանք Սմոլնի մենք երեք հոգով,
Մի ծերուկ բանվոր, ուսանողն ու ես,
Եվ կանգնած էր նա, Կիրովը, բակում,
Ժպտուն հայացքով ողջունում էր մեզ...

Բայց այդ արձանն էր անմահ Կիրովի,
Խոյացած դեպի կամարները ձիգ,
Ժպտուն հայացքով, խաղաղ ու թովիչ,
Եվ հոգով անմար, պայքարի հրձիգ:

Եվ նա կանգնած էր ու տրիրունից
Հրե խոսքեր էր ասում քաղաքին,
Եվ իջնում էին ջինջ իրիկունի
Հովերը մարմանդ նրա ճակատին:

Մենք անցանք բակով, բարձրացանք վերև,
Մեր առաջ բացին դուռը սենյակի,
Որտեղ Կիրովն էր աշխատում երեկ
Ռազմիկի կանաչ բլուզը հագին:

Որտեղ կիրովը էր վառվում, պայքարում
Ոստիներին դեմ մեր հայրենիքի,
Իր ջինջ աչքերը դալիքին հառում,
Ջինջ մտքով կարգում գիրքը դալիքի:

Ահա սենյակը, այնպես, ինչպես կար,
Այն վերջին օրը դավադրության,
Պատուհանները նույն ձևով փակած,
Կաթնագուշն լույսը պատերի վրա:

Մտանք սենյակը կսկիծով խորին,
Անհուն կարոտով, հուղմունքով վարար,—
Ոչինչ էի փոխվել կարծես այն օրից,
Նույնն են իրերը, համեստ, հասարակ...

Գրասեղանին հանքային նյութեր
Եվ ուրիշ իրեր պարզ ու հասարակ,
Թանաքամանն էլ այստեղ նույնիսկ դեռ
Թանաքով լցված մնում է ահա:

Թանաքամանը—գրիչը կողքին,
Հեռախոսները տղ-ու ձախ շարած,
Սենյակում լուռ է, լռություն հանդիստ,—
Եվ ժամանակը հոսում է արագ:

Ուղիղ նայում է կարծես մեղ վրա
Մեծ առաջնորդի նկարը պատից—
Նրա հայրական սերը հաւրհրան
Մեր սիրտն է լցվում կաթիլ առ կաթիլ:

Այստեղ է պայծառ միտքը աշխատել,
Այստեղ, ամեն տեղ—խորհել է անքուն,
Նրան սիրել է հսկա Պիտերը,
Ուրալը հեռու, հարազատ Բաքուն:

Նա միշտ տվել է հարվածներ հզոր
Թշնամիներին մեր արդար հացի,
Փռչուն է տվել դահիճներին, որ
Դավաճանել են լենինյան գծին:

Ու սոցիալիզմի չքնաղ պարտիզում
Սաալինի հետ մեկտեղ, միասին,
Նա խնամել է տունիկեր սիրասուն,
Տունիկեր դիմացկուն ու խիղախասիրտ:

Հենց այդ էր, այդ էր, որ իժը դեռուն
Սողաց ոտքի տակ և թռչնը թափեց...
Բոլշևիկները երբեք չեն մեռնում,
Բոլշևիկներին մահ չկա երբեք:

3.

Ես տեսա նրան մի պարզ առավոտ
Առաջնորդի հետ կանգնած միասին,
Մեծ հայրենիքի որդուն փառավոր,—
Վարդես, աշակերտ մեկտեղ, միասիրտ:

Նա, որ սիրում էր կյանքը ջերմ այնքան
Եվ ինքն էր այդ ջերմ կյանքը կառուցում,
Թվում էր ահա նա սենյակ կգա,
Կգա աչքերը ծիծաղով լեցուն:

Այսպես մտքերով կանգնած սենյակում —
Ես, ուսանողը... բանվորը մեր հին
Աչքերով խաղաղ, խոր ու երկնազույն
Անթարթ հայում էր դրասեղանին:

Եվ նա կռացավ սեղանի վրա,
Ձեռքերը հենեց հեռախոսներին.
— Սերգեյ Միրոնիչ, օ՛ սիրտ հուրհրան,
Մենք նենգ թշնամուն երբեք չենք ների:

— Սերգէյ Միրոնիչ, — ասաց բանվորը, —
Ես քեզ տեսել եմ... հիշում ես դու ինձ...
Ձեռքով աչքերը դանդաղ տրորեց —
Արցունքն էր այնտեղ թողել պղտոր բիծ...

Ես քեզ տեսել եմ Աստրախանի տակ,
Կրակի միջին, դիրքերում ռազմի,
Ուր հայրենիքի սիրով անհատակ
Դու վարում էիր գնդերը կարմիր:

Ես քեզ տեսել եմ Բաքվում փառահեղ,
Լենինյան անհաղթ դրոշմով ցնծուն,
Ես քեզ տեսել եմ այստեղ, ամեն տեղ, —
Միշտ էլ մարտերի առաջին գծում:

Հիմա պայքարը մեր է՝ ռեժիմ է,
Է՛լ անողոր է թշնամու հանդեպ,
Մենք մարտ ենք նետել բոլոր ռեժիմը,
Որ միշտ թշնամուն քեզ նման շանթենք:

Եվ միշտ շանթել ենք, և միշտ կշանթենք,
Մեր ձույլ շարքերը ճեղքել չեն կարող,
Մենք կուռ ենք հիմա ավելի անթեք,
Զի Ստալինն է մեր դեկը վարում:

Եվ ես ասում եմ սիրելի Կիլով,
Այստեղ, և ամբողջ երկրի առաջ,
Որ կոմունիզմի դաշտից ծաղկառատ
Մեր բազմամիլիոն հուժկու ձեռքերով

Հիմքից կպկենք գետնից սողացող
Թունավոր ու նենգ խարդախ թշնամուն
Եվ կայրենք նրան մեր ցասման բոցով,
Մոխիրը կտանք սանձարձակ քամուն:

Ու վառվում էին աչքերը հրկեղ,
 Ինչպես լուսավոր ատողերը մովում,
 Եվ լայն ճակատը ճերմակ սարի պես
 Փայլում էր լույսի հրեղեն ծովում:

Ուղիղ նայում էր, կարծես, մեզ վրա,
 Մեծ առաջնորդի նկարը պատից,
 Նրա հայրական սերը հուրհրան
 Իմ սիրտն էր լցվում կաթիլ առ կաթիլ:

Այդպես արևն է առատ ու շռայլ
 Շողերը փռում երկրի վրա,
 Եվ բույս ու ծառեր առնում են նոր փայլ,
 Եվ կյանքով լցվում, խոյանում արագ:

Եվ լսվում էին դեռ իմ ականջում
 Ծերուկ բանվորի խոսքերն հրեղեն,—
 Այդ երկրի ձայնն էր ցատկով հնչում,
 Այդ նրա հույզն էր այդպես հեղեղել:

Նրա բերանով խոսում էր կարծես
 Մեր բաղձամիլիոն ժողովուրդն արի,
 Որ պայքարում է իր կամքը թրծել,
 Որ անսասան է, վեհ ու անառիկ:

Որ չի տա, չի տա իր բախտը նորից,
 Երջանկությունը ոչ ոքի չի տա,
 Որ խնդությունը մեր ոսկեօրիկ
 Կդարձնի է՛լ ճոխ, փթթուն, անխորտակ:

Ու դեռ հոսում է երեկոն արձակ,
 Լույսերն են վառվում ավելի զորեղ,
 Բակում շողում է մի հսկա արձան—
 Կարծես այնտեղ է իջիլ միջօրեն:

Եվ նա կանգնած է ու տրիրունից
 Հրե խոսքեր է ասում քաղաքին,
 Խաղաղ իջնում են ջինջ իրիկունի
 Հովերը մարմանդ նրա ճակատին:

Մենք դուրս ենք գալիս կամարներից այդ
 Հրաժեշտ տալիս— իջնում ենք քաղաք,—
 Վերից աստղերն են շողշողում անթարթ,
 Դեմը Բալթիկն է կապույտ ու խաղաղ:

—Քեզ, Ստալինը, Լենինի քաղաք,
 Դարձրեց անառիկ, տվեց նոր հմայք,
 Եվ դու Բալթիկի ջրերին խաղաղ
 Կանգնած ես անալարտ ամբոցի նման:

Լենինի քաղաք, քեզ, Լենինգրադ—
 Ռեզոլուցիայի սիրտը բոցավառ,
 Փայփայեց, սիրեց Կիրովը կրակ,
 Մեր տրիրունը անմոռաց, անմար:

Սհա նայում եմ ես քեզ, քաղաք իմ,
 Նեայից ելման իմ խինդն է հոսում,
 Դու մեր մարտերի հաղթ զրահակիր,
 Դու կոմունիզմի փայլատակող սուր:

ՍՈՃԻՆԵՐԻ ՊՈՒՐԱԿՈՒՄ

Սոճիների պուրակում
Երեք հոգի կանգ առան,
Դեմքերով խիստ հողագլույն,
Երեքն էլ լուռ ու մռայլ:

Սոճիների պուրակում
Երեք հոգի կանգ առան,
Սոճու նման հասակով,
Սոճու նման երկնհառած:

Առավոտն էր փողփողում
Պերճ սարերի լանջերում,
Արեգակն էր շողշողում,
Փայում կյանքը, գուրգուրում:

Արեգակն էր հուր թափում
Ու փայլիլում լուսերեւ,
Եվ երկինքը լուրթ, կապույտ
Նայում էր ցած մանկան պես:

Նայում էր ցած երկինքն էլ,
Որպես անծայր հովանի,
Տեղ-տեղ ամպերն են շփնիլ
Արեգակից վահանիստ:

Սարում, հանդում դարուն է
Եվ կանաչ է ու ծաղիկ,
Քրքջում է առուն էլ
Նման աղջկա ծիծաղին:

Կյանքն է փթթում ամենուր,
Զորում, արտում ու հանդում,
Հողին բերք է կամենում,
Մարդուն՝ հանգիստ ու խնդում:

Բայց այդ փոքրիկ պուրակում
Սոճիների երկնաբարձ
Երկուսը լուռ, հողագույն,
Մեկը խոժոռ, վահաբար:

Կանգ առան այդ պուրակում
Առանց խոսքի, առանց ձայն...
Կռունկների երամով
Ճերմակ ամպերը անցան:

Ամպերն անցան սահանքով
Եվ լուծվեցին լուռ անձայն,
Մեկը կանգնեց սոճու քով,
Երկուսը առաջ անցան:

Եվ ետ դարձան երեսով
Դեպի սոճին երկնաբարձ,
Եվ նայեցին երկուսով,
Որտեղ այն մեկն էր կանգնած:

Եվ մնացին երեքն էլ
Լուռ, մտքերի ծովն ընկած, —
Արդեն արևն էր թիկնել
Սոճիներին երկնաբարձ:

Եվ կանգնեցին զլիսակոր,
Թախիծով մուրթ ու անծայր,
Սոճիների պուրակում—
Երեքն էլ լուռ ու անձայն:

Մեկի ձեռքերն են կապած,
Երկուսի մոտ հրացան,
Երկուսի սիրտը կապար,
Մեկի սիրտը հրացայտ:

Բայց զինվոր են երեքն էլ,
Երեքն էլ մեկը ու քաղցած,—
Երեքին կյանքն է հեղնել,
Տվել միայն վիշտ ու լաց:

Մեկը մոտիկ լեռներից,
Իսկ երկուսը շինական,—
Հրացանը ձեռներից
Կրակում են մեկին այն:

Հրաման կա անբեկում,
Որ այդ մեկին սեղատակ
Գնդակեն այս պուրակում,
Այս երկնահաս սոճու տակ:

Դնդակեն, որ քամին բիրա
Չտարածի սերմեր «չար»...
Հրամանն է շտաբի—
Վերացնել անսլատճառ:

Եվ ահա այդ պուրակում
Սոճիների երկնաբարձ,
Այն մեկին են կրակում
Այդ երկուսը միդամած:

Շուրջը խաղաղ, ոչ մի ձայն,
Առավոտ է նոր ծագած:
Հետո խոսեց մեկը այն,
Որ մահվան էր հնթակա:

Այսպես խոսեց այդ մեկը
Որ հավատով մի անծայր,
Արդեն ցրվել էր մեղը
Ճակտից նրա լայն, պայծառ:

— Եղբայրներ, չէ՞ որ դուք էլ
Ինձ պես գյուղի ծնունդ էք,
Դուք էլ նույն վիշտն եք ըմպել,
Եվ նման ենք իրար մենք:

Եղբայրներ, չէ՞ որ ես էլ
Իմ ծննդյան օրից դեռ
Նույնպես լավ օր չեմ տեսել,
Չեմ խնդացել ես ձեզ պես:

Մեր լավ օրը դեռ կգա,
Թե ոչ ես, դուք կտեսնեք,
Կյանքը հիվանդ ու կքած
Կդառնա խիստ, լույս ու երգ:

Այսօր ինձ եք գնդակում,
Իսկ վաղը դուք գլխահակ
Կկանգնեք այս պուրակում,
Այս նույն բարձր սոճու տակ:

Որ վերջինը լինեմ ես, —
Պետք է նրանց կրակել,
Որոնք զենք են տվել ձեզ
Եվ այս պուրակն ուղարկել:

Կարծես նրան համաձայն
Սոճիները սլացիկ,
Շարժում են նուրբ ու անձայն,
Քլխիկները գեղեցիկ:

Կարծես նրան համաձայն
Հոփն է լիզվով իր շրշում,
Եվ ամպերը, որ անցան,
Այդ խոսքերն են շշնջում:

Երկուսը լուռ խորհեցին
Գարնանսլացին պուրակում,
Սոճիների կատարին
Բարակ հոփն էր աղմկում:

Ամաչելով իրարից
Զինվորները այդ երկու,—
Տարած դրկանք ու կարիք,—
Նույն խոսքերն են կրկնում:

Հանկարծ նրանք լուռ, անբառ
Կարդացին սիրտ մեկ-մեկու,—
...Միակ ելքը ու ճամփան
Սոճիների պուրակում:

Եվ մոտեցան այն մեկին,
— Գնա, — ասին, — աղաւտ ես,
Շուտ հեռացիր պուրակից,
Կկրակինք հենց այնպես:

Եվ գրկեցին իրարու,
Եղբայրաբար ու անձայն
Հույզերով ջինջ, վարարուն,—
...Եվ հեռացավ մեկը այն:

Երբ հեռացաւ մեկն արդեն
Կյանքի դինովը հարբած, —
Թփփց ձգվեց մի չար թև,
Եվ մեկը նհնդ քրքջաց:

Պարզվեց մի մերկ հրացան
Թփուտների արանքից,
Սոճիները կռացան,
Շշնջացին անհանդիստ:

Շշնջացին, կռացան
Սրտով լեյռն ու հրե,—
Դարանամուտ աչքը չար
Նշան բռնեց անվրեպ:

Միայն երկու կրակոց...
Եվ դինվորներն այն երկու
Լուռ սահեցին իրար քով,
Սոճիների պուրակում:

Երբ հեռացած մեկը այն
Հսեց երկու կրակոց,
Թվաց նրան, թե նրանք
Հենց այնպես են կրակում:

Թվաց նրան, մեկին այն,
Որ երկուսը պուրակում
Իրենց խոստման համաձայն
Հենց այնպես են կրակում:

Եվ չիմացաւ նա ոչինչ,
Որ այդ փոքրիկ պուրակում
Լուռ կատարվեց մի ոճիր,
Հողը դարձավ արնադուլն...

Ճիւ մի կյանքի փոխարեն
Երկու կյանքեր խլեցին,
Երկուսն ընկան անարև
Այն սոճու տակ սլացիկ:

Ընկան նրանք իրար քով
Եղբոր նման հարազատ:

.
Եվ արևը երկնքով
Հողում է լուռ ու ազատ:

Սոճիներն են սվավում
Կսկիծով մեղմ ու անձայն,
Կյանքը երազ է թվում,
Որ շուտ եկավ ու անցավ:

Կյանքը երազ է թվում,
Երազի պես գեկեցիկ,
Վերից ամպերն են չվում,—
Ներքև—պտերակ ու սոճիք:

Երկու դինվոր, երկու սիրտ
Սոճիների պտերակում,
Հուռ խամրեցին միասին
Երկնքի տակ կապտադույն:

Սոճիներից երկնաբարձ
Օրորվելով ուս-ուսի
Երկու տերև ընկան ցած,
Որպես պսակ երկուսի:

ՄԵՔԵՆԱՎԱՐԸ

1.

Ես մտնում եմ անտառը,
Պուրակը շաղոտ.
Ողջունում է ինձ ծառը,
Սեղը, թուփ ու խոտ:

Ողջունում է ինձ առուն,
Պուրակը կանաչ,
Թփերը ինձ են հառում
Հայացքներն անամպ:

Ինձ գլխով են անում լուռ
Կանաչ, սլացիկ
Մեր անտառի թարմաշուք
Ծառերը հացի:

Ես նստում եմ նրանց քով,
Ու նրանց լսում,
Եվ ձորերով հարատև
Մեր գեան է հոսում:

Եվ գիշերն է ծավալվում
Ձորերի վրա,
Սյստեղ լույսերն են վառվում —
Հուր ու հուրհրան:

Ծիծաղում եմ լույսերը
Նոր կյանքի նման,
Խնդությունը մեր երկրի
Անշեջ է ցմահ:

Ալիքվում եմ բերքաշատ
Ծովերը հացի,
Եվ արևն է հուրհրում
Վառ ու լուսածին:

Այստեղ կյանքն է լիաթոք
Ելնում, խոյանում
Եվ սնվում եմ լույս կաթով
Ծերեր ու մանուկ:

Օրորվում է մեղմաշուք
Իմ գլխի վերև
Մի գեղեցիկ վառ գարուն
Գիշեր ու ցերեկ:

Օրորվում եմ ծառերը
Մեր հին անտառի,
Եվ ես հեքիաթ եմ լսում
Ամեն մի ծառից:

Հեռվում Բուռն է գալարվում
Մայրամուտի դեմ,
Եվ արևն է ցած իջնում
Լեռների ետև:

Երեկոն է ցած թողնում
Թևերն իր կապույտ,
Մեր ձորերում երկրային
Աստղեր են թափվում:

Նրանք ելնում են մոտիկ
Հիդրոկայանից,
Նրանք կապում են գոտի
Ամեն մի տանից:

Նրանք մտնում են ձորը,
Խափարը ցրում,
Եվ ահա այդ լույսի տակ
Ես երգեմ գրում:

Զույգ գծերն են ոլորվում
Զորի պսակագով,
Կիրճից խափարն է հայում
Իր գող հայացքով:

Մեր ձորերով հայրենի
Կուսական ու վեհ
Սլանում են ու դառնում
Գնացքները մեր:

Երբ հասնում են նրանք մեր
Եզերքին ձորի,
Երկու սուլոց են տալիս,
Սլանում նորից:

Երկու անգամ սուլում է
Ամեն մի զնացք,
Հիշատակը որ նրանց
Հարհավետ մնա:

Մեր լեռները այս հքնաղ,
Զորերը խորունկ,
Ունեն հազար պատմություն
Եվ հազար դրույց:

Բայց կա մի հուր պատմություն
Մեր ձորի մասին,
Որը վեհ է բոլորից,
Հուր ու հրասիրտ:

Այդ պատմությունն է ահա,
Հիշեցի նորից,
Երբ մոտեցա այսօր ես
Մեր չքնաղ ձորին:

Շողշողում են լեռների
Կատարները սեղ—
Պատմությունը ահա մեր
Այս ձորի լսեք:

2.

Մի տարի էր աև ու մութ,
Խավար մի տարի,
Եվ անձրև էր, և թոն էր,
Ու սով ու կարիք:

Քամին խաղում էր ձորում,
Լեռան կատարին,
Ժայռերի կուրծքը փորում,—
Այդ արնոտ տարին:

Ու մշուշն էլ իջել էր
Ջորի պռունդին,
Ու խավար էր գիշերը,
Սև ու անհանգիստ:

Հանկարծ մի խուլ աղմուկով
Ջորը դղրդաց,
Սվավացին ծառերը
Ու թփերը թաց:

Մութ էր, խավար, մթան մեջ
Բան չէր երևում,
Կարծես մի սև աժդահա
Հրեշ էր հետում:

Այդ գնացքն էր, գնացքն էր
Ջորերով սողում
Եվ առջևից մթան մեջ
Մի լույս էր դողում:

Եկավ, եկավ ու կանգնեց,
Մեքենավարն իջավ ցած,
Նա դեմք ունեւ հողմածեծ,
Հայացք ամպամած:

Նա փնտրում էր խավարում
Ինչ որ անկյուն, տեղ,
Դեմը ժայռն էր համառում,
Վարում ձորը սև:

Իսկ ներքեում, ձորում խոր
Դետն էր վշվշում,
Ժայռերը սև երախով
Թանձր մշուշում:

Ոչ կայարան կա այստեղ,
Այստեղ ոչ կայան,
Միայն ժայռերն են նստել
Մութ ու աժդահա:

Ինչո՞ւ գնացքը կանգնեց
Երեք վազոնով,
Այս գիշերին, ուշ այսպես
Այդ ի՞նչ են անում:

Դուռը բացվեց գնացքի,
Որպես գերեզման,
Դուրս թափվեցին գնացքից
Սնռչուկ, անձայն —

Սպաները զինավառ,
Աչքերում արյուն,
Գիշերում ուշ ու խավար
Ի՞նչ է կատարվում...

Սպաները կանգնեցին,
Փախապցին խուռ,
Լույ անձրևն էր գնացքի
Դռները բախում:

Փախապցին շշուկով,
Տագնաալով մթին
Եվ նայեցին ձորով վար
Մոայլված դետին:

Ու ժայռերին նայեցին,
Անդունդին խավար,
Սպաները արնախում,
Սպաները մառ:

Հետո նրանք հանեցին
Մեկին գնացքից...
(Նրա ճակտին ցանուցիբ
Մազերի խրճիկ...)

Հանեցին ու բերեցին
Շոգեկառքի մոտ...
Մեքենավարի դեմքն էր
Միայն մութ ու ամպոտ:

Մեքենավարն էր միայն
Զգում աղետը,
Ու մեկ էլ խոր ձորերով
Սրընթաց գետը...

Եվ թափում էր աչքերից
Երկինքը զգայուն...
...Ու տղան էր սեզհատակ
Լեռներին նայում:

3.

Նա կանգնել էր՝ հայացքը
Լեռներին հառած,—
Այնտեղ գյուղն էր իր հանգչում
Ու մայրը պառավ:

Այնտեղ՝ լեռան հտեում
Իր գյուղն է հիմա,
Որտեղ դեռ սոփն է թևում,
Հալածանք ու մահ:

Այնտեղ մայրն է իր որդու
Ճամփին սպասում
Ծանր խավարն է կտրվում
Աչքերով լաղուր:

Եվ ես տեսա,— հոփն տասց,—
Նրա մորը ծեր,
Նա ուսերին իր հյուժոված
Սև շալ էր գցել:

Եվ կանգնել էր տան շեմքին,—
Տխուր ու մոլոր—
Տանջանքն ու ցավը դեմքին,—
Ի՞նչ իմանաս սիրտը մոր...

Զգացել էր դուցե նա
կորուստը որդու,
ի՛նչեք, ի՛նչեք չի դգա
Մոր սիրտն իմաստուն:

Նա իր որդուն զրկել էր
Ոսթնների դեմ,
Իր աչքի լույս, իր որդուն
Քաջ ու քաջաթև:

Ուղարկել էր, որ կռվի,
Երկիրն ազատի,
Զխնայի որ արյան
Եվ ոչ մի կաթիլ:

Հավաքել էր որդին էլ
Քաջ-քաջ տղաներ,
Դաշնակի դեմ, հարուստի
Ելել էր անհեր:

Կարմիր ջուհատ նա ուներ,
Ուներ կարմիր դուրք,
Արծիվի պես տղաներ՝
Քաջ ու անձնազոհ:

Հաղար կռիվ էր արել
Հաղթել քաջարար,
Վաստակել էր քաջ անուն,
Հերոսի համբավ:

Նա թշնամուն կտրել էր
Հանգստից, քնից,
Ու թշնամին սարսուռ էր
Նրա անունից:

Սակայն բերեց թշնամին
Ուժերն իր անթիւ,
Գաղտագողի ու անձեն,
Գիշերով մթին:

Եղավ կռիւ արնահեղ,
Անհավասար, մեծ
Ու թշնամին չորս կողմից
Նրանց օղակեց:

Ընկերներից շատերը
Ընկան քաջարար,
Եւ շատերն էլ քաջությամբ
Բացին ճանապարհ:

Օրհասական կռիւ մեջ
Նրան գերեցին...
Եւ ձեռքերը շղթակապ
Չորն այս բերեցին:

Ու խաւար է ու մութ է
Ամեն մի անկյուն,
Ոճիրներից սևասև
Մայր հողն է տնքում:

Ու կանգնել է գնացքը
Կիրճում այդ խաւար,
Սպաներն են փախում,
Սպաները մահ:

Ու կանգնել է այն մեկը
Գլուխը բարձր
Ու նայում է խաւարին՝
Ճնշող ու թանձր:

Ու նայում է խավարին,
Սոսում է կամաց,—
Ու խոնավում են իր մաքում
Հուշերն անհամար:

...Հետո դարձավ լեռներին
Ու խոսեց այսպես,
Վառվում էր խավարում
Աչքերն արծվառես:

— Օ՛, մայր երկիր, մայր անձրև,
Իմ հարսդատ հող,
Դահիճներիդ սևասև,
Բիրտ ու դեռնասող,—

Որդիներիդ հանում են
Մեկ-մեկ կախաղան,—
Սակայն նրանց տնուներ
Անմեռ կմնա:

Լեռներ իմ վեհ, հարսդատ,
Հեռվում իմ տնակ,
Շուտով կլինեք դուք աղատ,
Թող այդ իմանան...

Այստեղ կրկին վառվեցին
Աչքերը նրա,
Այդ սև ու մուժ գիշերում
Ինչպես դույզ կրակ:

Այստեղ ձեռքը նա տարավ
Ճակատը, հիշեց...
Իսկ գնացքից ընկել էր
Հույսի բարակ շերտ...

Հիշեց դուցե իր մօրը,
Պառաւ ու երեւ,
Իրենց տնակը խալխուլ—
Գյուղից քիչ վերև:

Հիշեց հորից ու դստիկ
Ու խոսեց էլի...
Մութն էր կրկին խառնում
Ոճիրն երով լի:

—Ազատ խոհը չի մեռնի,
Որտեղ էլ թաղեն,
Սերունդները կդտնեն,
Կգան կքաղեն:

Իմ ընկերները վաղը
Այս ձորը կգան
Եվ կբերեն իրենց հետ
Նոր արև, հոր կյանք:

Նրանք կգան, հայրենիք,
Քեզ ազատ կանեն,
Իմ հողերում հայրենի
Նոր սերմ կցանեն:

Ես էլ, ես էլ նրանց հետ
Հարություն կառնեմ,—
Ազատության արևը
Այստեղ կհառնե:

Եվ նա լռեց ու նայեց
Սեզ լեռներով վեր,—
Կարծես անխոս ընկերին
Հրաժեշտ տվեց:

Երկու սպա զինավառ
Մոտեցան նրան—
Դեմքը լաթով ծածկեցին
Շողեկառք տաքան:

Հետո նրան հրեցին
Կաթսայի մեջ վառ,
Էլ չլավեց ոչ մի ձեռն,
Ոչ մի, ոչ մի բառ:

Կափարիչը փակեցին
Հսկա կաթսայի,—
Սպաների հայացքը
Մուխ, հրեշային:

Միայն կրակը ներսում
Բորբոքվեց, եռաց,
Դեմը խավարն էր հակում,
Ու ձորը մռայլ:

Եվ երկինքը, որ մուխ էր,
Աչքերից քամեց,—
Այդպես մայրն է խուլ ողբում
Որդուն վաղամեռ:

Մեքենավարը ծերուկ
Երեսը շրջեց,
Արցունքն իջավ աչքերից
Այտերը թրջեց:

Մեքենավարը միայն
Կսկծաց խորունկ,—
Այդ ի՞նչ, այդ ի՞նչ կատարվեց
Այդ մթին ձորում:

Սպաները խնդացին,
Հռհռացին խուլ,
Սպաները ժանտատես
Նենդ ու արնախոււմ:

Ու խուճապով ու արագ
Գնացք բարձրացան...
Եվ վրեժն էր հետամուտ
Անշշուկ, անձայն...:

— Քշիւր գնացքը, — ասաց
Մեկը նրանցից,
Եվ ձորերը լռեցին
Կտիժով անձիւր:

4.

Բայց չի շարժվում գնացքը,
Գնացքը խավար,
Մեքենավարն է մռայլ
Նայում ձորով վար:

Ու մեխաված է կարծես նա
Հայրենի հողից,
Ու չի շարժվում, չի շարժվում
Գնացքը տեղից:

Մեքենավարն է զննում
Կաթսան ուշադիր,
Եվ բարդվում են ամպերը
Նրա ճակատին:

Մեքենավարը ուրիշ
Բան չի նկատում.
Նրա սրտից անսահման
Արշուն է կաթում:

Ու հոսում են այտերով
Արցունքներն աղի,
Կարծես, կարծես նա թաղեց
Հարազատ աղին...

Բայց սթափվեց նա շուտով,
Ելավ շողեկառք,
Ու կրակն էր բորբոքվում
Քուրայում հսկա:

Ու կրակն էր բորբոքվում,
Մոնչում էր խուլ
Ու երկաթե ձեռքերով
Դռները բախում:

Մեքենավարը ձեռքը
Տարավ շշակին,
Եվ բարձրացավ ձորերում
Մի ճիչ տհաղին:

Դա բողոք էր կարծես թե
Միլիոն սրտերի,
Որ դղրդաց այսպես խուլ,
Այսպես ոխերիմ:

Որպես հսկա մի վիշապ
Գնացքը փնչաց:
Որպես վայրի մի գաղան,
Մոլի ու քաղցած:

Ռուսգերից երկաթե
Ցասկոտ հուր թափեց,
Հրեշի պես սլացավ
Չզված, անհամբեր:

Շողեկառքն է մռնչում
Մոլեգնած, ահեղ
Նրա ընթացքը ոչ ոք
Չի կարող պահել:

Ձույգ գծերն են ոլորվում
Ձորի սլուռնգով,
Շուրջը սառսուռ են փռում
Անդունդները գոռ:

Մեքենավարն է նայում
Բորբոք կրակին,
Այդ կրակ չէ, — աչքերն են
Վառվում այն մեկի:

Այդ վառվում են աչքերը,
Խավարը կխառն,
Լուսավորում ամեն մութ
Այդ հուրերը դույգ:

Եվ աչքերն այդ կրակին,
Ականջն այդ ճիչին,
Մեքենավարը արավ
Հաստատ մի վճիռ:

Ձեռքերը սեղմեց նա դեկին
Հաստատ, անվարան,
Եվ դնացքը սլացավ
Հողմից էլ արագ:

5.

Հանկարծ այդ մութ ձորերում
Դղրդաց մի բան,
Կարծես հսկա լեռները
Եղան տեղահան:

Դիմամբիտ էր անուելի,
Որ ձորում թնդաց,
Երկրաշնթ էր, որ այդպես
Ահեղ դղրդաց:

Թե՛ լավա էր, որ ժայթքեց
Կիրճերից խորունկ...
Այդ ի՞նչ, այդ ի՞նչ կատարվեց
Այդ միթի՞ն ձորում:

Այդ գնացք էր, այդ գնացք էր,
Գահավիժեց ցած,
Արձադանքը անուելի
Լեռներում թնդաց:

Մեքենավարը ծերուկ
Հաստատ, անվարան,
Գնացքն երեք վագոնով
Դեպի ձոր տարավ:

Չորը խավար ու անտառ,
Ժայռով սևաձև,
Նրանց առաջ իր անեղ
Երախը բացեց:

6.

Սլանում են հիմա մեր
Գնացքներն ազատ
Բաց ճամփիքով մեր անձայր
Երկրի հարազատ:

Մեր ձորերում հայրենի
Ազատ, անարգել
Սլանում են ու դառնում
Գնացքները մեր:

Ամեն գնացք անցնելիս
Սուշում է հատում,
Եվ լսում են այդ ճիչը
Ամեն գյուղ ու տուն:

Հիշատակն է սուշոցն այդ
Ընկած հերոսի,
Որը ուներ քաջ անուն,
Ուներ անվախ սիրտ:

Որը կռվեց հայրենի
Երկրի համար,
Որը ընկավ, բայց պահեց
Իր սիրտը անմար:

Որը վառվեց, մոխրացավ,
Բայց անմար մնաց,
Որը մեզ հետ դեռ էլի
Կռվի կգնա:

Երկրորդ սուշոցն են տալիս
Գնացքները մեր
Մեքենավարի համար՝
Խիզախ, անվեհեր:

Որն իր մահով գեղեցիկ
Վրեժը լուծեց,
Սպանելով գնացքը
Այս ձորը դեռ:

Երկու անգամ սուշում են
Գնացքները մեր,
Հերոսների հիշատակ
Անմոռաց, անմեռ,

Որոնք ընկան այս ձորում
Հերոսի մահով,
Երբ երկիրը գերված էր
Ու լիքն էր ահով:

* * *

Հավերժ, հավերժ հիշատակ
Այն քաջ պատանուն,
Ու մեքենավարին այն՝
Խիզախ, անսնուն:

Մեր ձորերի ծառերը,
Ջրերն անարատ,
Թող շշնջան, կարկաչեն
Հավետ ձեզ վրա:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Թաթուլ հուլյան

էջ

3

ՆԱԽԵՐԳԱՆՔ

Առաջը

11

ՍԵՎԱՍՏԱՊՈԼՅԱՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Սեաստոպոլ

17

Երկու մանուկ

19

Մեկենդեյան լեռներում

21

Վերադարձ

23

Ծխում են նորից

25

ԱՆՄԱՀՈՒԹՅՈՒՆ

Գործում

29

Մեռելս

31

Ռախա Ռիթիկ

34

Ա. Ս. Պուշկինին

39

Էլեգիա

40

Բարիկադի վրա

43

«Վերք Հայաստանի»

43

ԽԱՌՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

Կրեմլը

47

Հերոսության երգերից

54

Մարշալ

58

Անմահություն

61

Ես աշխարհում ամենից շատ

62

Պահակը

63

Դեպի Ուկրաինա

64

••

65

Մանկան	66
Ձոն	68
Գնաց սարով իմ եղնիկը	69
Կարոտ	70
Նամակ	71
Անձնվիրություն	72
Նամակ	73
Ճամփորդը	75
Խրախուսանք	76
Հուշեր	77
Թող լինի	78
Դրսում ձանձրաշիշտ	79
Ես երազում եմ	80
Մայր Արաքսի ափերին	81
Հուշ	84
Քեզ ասում եմ	85
Ես չեմ մոռանա	86
Տաղեր նոր սարու	87
Նման ես ինձ	89
Երկունքը	90
Քո այդ փոքրիկ մարմնի մեջ	91
Հրավեր	92
Քամիներ	94

ՏՐԻՈԼԵՏՆԵՐ

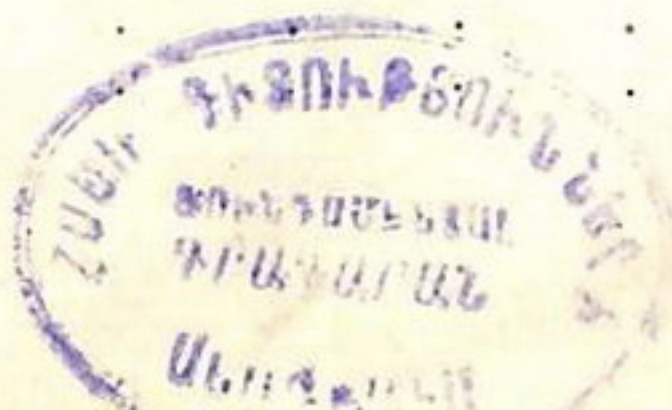
Տրիոլետներ	96
Փրկությունը	103

ՀԱՏՎԱԾՆԵՐ «ՖՐԻԿ» ԶԱՓԱԾՈՒ ԴՐԱՄԱՅԻՑ

Գնամ աղոթեմ	107
Սիրուն դեղձենի	108
Կոստանդին, լսե	109
Չորս տասնյակ տարի	110
Մեր հայրենիքն է	111

ՊՈԵՄՆԵՐ

Երկրի ձայնը	113
Սոճիների պուրակում	122
Մեքենավարը	130

Կաղմբ, անվանաթիւրթը և
շմուցախառնները՝ Բ. ՄԱԶՄԱՆՅԱՆԻ

Տեխ. խմբագիր՝ Մ. ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ
Կոնտրոլ սրբագրիչ՝ Վ. ԴԱՔԵՍՅԱՆ

ՎՖ 02371: Պատվեր 208: Տիրած 3000:
Տպագրական 9½ մամուլ Հանձնված
է արտադրություն 9/V 1949 թ.:
Ստորագրվ է տպ. 25/V 1949 թ.:
Հայտնվելու ֆիրմայի վարչության
№ 3 տպարան, Ալա-
վերդյան, № 65,
Երևան, 1949 թ.

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

220028440

გარე 8 რ. 50 კ.

